

Kelemen Réka

Osztatlan tanárképzés (magyar – történelem)

Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és
Társadalomtudományi kar

AZ IRODALOMOKTATÁS LEGÚJABB KIHÍVÁSAI

NAGY GÁSPÁR KÖLTÉSZETE A KÖZOKTATÁSBAN

Tanulás- és Tanításmódszertani – Tudástechnológiai szekció

Az irodalom tantárgy-pedagógiája

Témavezető: Dr. Sebők Melinda egyetemi docens

2022

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	2
1. Bevezető.....	3
2. Az irodalomoktatás kihívásai	3
2.1 A jelenlegi irodalomoktatás Magyarországon	3
2.2 Nagy Gáspár aktualitása az új NAT-ban.....	6
2.3 Nagy Gáspár a 2021-es emelt szintű érettségin	7
2.4 Nagy Gáspár a legújabb irodalomkönyvekben	8
3. Nagy Gáspár és költészete.....	11
3.1 Ki is az a Nagy Gáspár?.....	11
3.2 Nagy Gáspár és a történelem	11
3.3 Nagy Gáspár költészete.....	13
3.3.1 Nagy Gáspár: Öröknyár: elmúltam 9 éves	20
3.3.2 Nagy Gáspár: A Fiú naplójából.....	22
4. Az óraterv és az órák gyakorlati tapasztalata, reflexiók, tanári, tanulói kérdőívek alapján	26
5. Összegzés és a kutatás folytatásának lehetőségei.....	33
6. Felhasznált irodalom	34
6.1 Felhasznált szakirodalom.....	34
6.2 Felhasznált források.....	37
6.3 Felhasznált internetes források.....	37
7. Mellékletek.....	38
7.1 Tanári kérdőív válaszainak összesítése.....	38
7.2 A tanórákon készített Menti-szófelhők	40
7.3 Az óraterv.....	42
7.4 Az óratervhez készített PPT:.....	49

1. Bevezető

„Ki is az a Nagy Gáspár?” tesszük fel a kérdést magunknak, amikor meglátjuk a nevét a kerettantervben. Sem a diákok, sem az egyetemi hallgatók, de a legtöbb esetben a középiskolai tanárok sem hallottak róla. Nevét kétségbeesés követi: „Honnan fogom megtanulni, amit kell? Mit kell róla tudnom?” vagy épp a másik oldalról: „Honnan, milyen forrásokból, hogyan és mégis mit kellene megtanítanom?”. Nehéz ezekre a kérdésekre választ adni, ugyanis sem a *Magyar nyelv és irodalom enciklopédiája* (Sipos 2002), sem a legújabb, háromkötetes *Magyar irodalom története* (Szegedy-Maszák 2007) nem szentel fejezetet Nagy Gáspár művészetének. A 2010-es *Magyar irodalom* (Gintli 2010) egyetlen oldalt szán életművének, de jelenleg egyetlen középiskolai irodalomkönyv sem elemzi műveit, mint ahogyan nem is összegzi költészetének a jellegzetességeit.

Pontosan ezért szeretnék dolgozatomban egy összefoglalót nyújtani az érdeklődőknek, ami által bizonyítani szeretném, hogy Nagy Gáspár méltán került be a kánonba, a kerettantervbe és bízom abban, hogy rövidesen nevét már nem a kétségbeesés, hanem a méltó emlékezés, fel- és ráismerés követheti a köztudatban is. A tanároknak is szeretnék segíteni, ezért kidolgoztam, kipróbáltam egy óratervet Nagy Gáspár költészetének tanítási lehetőségéről. Az óratervet, a tanítással kapcsolatos tapasztalataimat, illetve a tanulói reflexiókat is megosztom dolgozatom második részében.

2. Az irodalomoktatás kihívásai

2.1 A jelenlegi irodalomoktatás Magyarországon

A jelenlegi oktatási rendszeren sokan és sokféleképpen szeretnének változtatni. Jelen dolgozatban csak néhány kapcsolódó gondolatot szeretnék ezek közül kiemelni alapvetően Fenyő D. György, Arató László és Füzfa Balázs munkái nyomán.

Az irodalomoktatás fő célja, hogy a diákok az iskolát befejezve „szöveget író és olvasni tudó, az irodalmat értő és szerető felnőtté váljanak” (Fenyő D. 2017: 14). Ez nem a tanári előadások, lexikális anyagok sokaságának megtanítása során tud megvalósulni, hanem a feladat- és problémacentrikus, illetve tapasztalatokon és élményeken alapuló, kidolgozott, csoportra vagy egyénre igazított tantervek segítségével és természetesen ezekre a célokra felkészített, színes módszertárral dolgozni tudó pedagógusok által (Fenyő D. 2022).

Az irodalom tantárgyi megjelenése óta, a 19. századból fennmaradt az az irodalomoktatási szemlélet, ami továbbra is meghatározza az irodalomtanítást hazánkban. Miszerint

irodalomtörténetet és a kanonizált írók, költők életrajzát, műveiknek értelmezéseit kell tanítani. Olyan adatokat, amiket meg kell tanulniuk egy adott felmérésre, és amelyeket ma már akár elérhetnek az internetről is. Ez a szemlélet az évtizedek során többször megkérdőjeleződött, például még a rendkívül művelt „poeta doctus”, Babits Mihály is kritikával illette, mikor a kritikai gondolkodás és a kommunikációs kompetencia fejlesztését hangsúlyozta 1910-es tanulmányában: „Gondolkodni és beszélni tanítunk. Ha felelsz tanárod váratlan kérdésére, gondolkodni tanulsz; ha összefoglalod, amit tanultál, beszélni.” (Babits 1910). Időközben a fejlődő országok oktatási modellje is megváltozott, azonban Magyarországon jelenleg is az irodalomtörténet kronologikusan felépülő korszakai, életrajzok, életművek és lexikális adatok sokasága az elvárás. Ettől az irodalomoktatási szemlélettől kellene elszakadni, az oktatási rendszer egészének megreformálása mellett, szükséges lenne az irodalom szerepének, céljainak, eszközeinek átgondolása, modernizálása (Arató – Pála 1995: 9; Füzfa 2021: 11 – 14).

Csökkenteni kellene a jelenlegi követelményrendszer ismeretanyagra vonatkozó elvárásait (Fenyő D. 2022), hogy lehetőség lehessen arra, hogy a diákokat megszólítsák, érdeklődésüket felkeltsék, olvasásra ösztönözzék. Hiszen a célok eléréséhez a nulladik lépés az, hogy a tanulók szívesen vesznek a kezükbe könyveket, olvasnak el akár hosszabb terjedelmű műveket, ezért kezdetben érdemes lenne olyan populáris irodalommal foglalkozni, amik ugyan nem feltétlen részesei a kánonnak, azonban a diákok korosztályi sajátosságaihoz igazítottak, saját nyelvükön szólítják meg őket, illetve mindennapi élethelyzeteikre ismerhetnek rá általuk (Arató 2017: 80 – 89). Pozitív tapasztalataik által is motiváltan, várhatóan, nyitottá válnak olyan szövegek befogadására, amik valamilyen oknál fogva több erőfeszítést igényelnek tőlük.

Emellett pedig több időre lenne szükség egy-egy mű részletesebb elemzésére, az általuk felvetett problémák körbejárására, ugyanis a diákoknak különböző műértelmezői technikákat kell elsajátítaniuk, gyakorolniuk, amelyek által változatos szövegek megértésére, értelmezésére és alkalmazására válhatnak képessé (Arató – Pála 1995: 5 – 6). Ezáltal jobban meg fogják érteni a körülöttük lévő világot, illetve önmagukat és társaikat. Irodalomórakon fejleszthető többek között a diákok kritikai gondolkodása, érzelmi intelligenciája, morális és esztétikai érzéke, szolidaritása, toleranciája, erőszakmentessége, anyanyelvi kommunikációja, vitakultúrája, önkifejezése stb. Azonban a jelenlegi fokozott tempó, a szerzők és műveik felületes elemzése, esetleges összefoglalása, konklúziók, tanári előadás során történő felvázolása, nem fejleszti eléggé a diákok készségeit, kompetenciáit (Füzfa 2009; Füzfa 2021: 7 – 14). Ennek következtében egyre sürgetőbbé válik az igény a tanári szerep megváltozására. „A frontálisan tanító „tudós tanár” helyett az IKT-közegben egy kooperatív munkaformákat alkalmazó, módszertanilag újszerű és változatos mediátor–facilitátor tanár kerül előtérbe.” (Sebők 2018:

263). Ezen cél megvalósulásához folyamatos továbbképzésekre, megújuló egyetemi tanárképzésre, illetve a célokat lehetővé tevő kerettantervre lenne szükség.

Az iskoláknak, tanároknak szüksége van egyfajta szabadságra, hogy a legjobb feltételeket tudják biztosítani diákjaiknak. Lehetőségeket kellene adni a tanároknak a tananyag és a módszertár megválasztásában, hogy valóban képesek legyenek a művek mélyebb elemzésére, az élményalapú műértésre (estelegesen differenciálásra) és a tananyag projekt- vagy csoportmunkában való feldolgozására. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy a pedagógusok megfelelő képzésben részesüljenek, elérhető legyen számukra szakszerű és kidolgozott segédanyag, módszer- és eszköztár. Így az egyik alapvető igény, hogy többféle, szakmailag átgondolt tankönyv legyen elérhető, amik közül az iskola profiljának, diákjaik igényeinek és a tanárok megközelítésmódjának a legmegfelelőbbet tudják kiválasztani (Fenyő D. 2017, 2022).

Fűzfa Balázs szerint 1978-as tantervtől volt egy lassú változási folyamat, amit a bővülő tankönyvválaszték segített elő. Ennek a keretében 2005-ben bevezetésre került a két szintű érettségi is. A megváltozott követelményrendszer a lexikális ismeretek helyett a szövegeket helyezte a központba. „A kronologikus rendszer helyett különböző irodalmi korszakok tematikus-motivikus-műfaji-formai hasonlósága (...) átvett formák, képek, témák ismétlődő szövegállomása válik lényegessé. A kétszintű érettségiben a szövegértés, a reflektív gondolkodás, az ismeretlen szövegek adott szempontú elemző bemutatása, az összehasonlító műelemzés, az előző olvasmányokkal folytatott dialógus, a kortárs irodalmi szövegek ismerete, az intertextuális-hipertextuális eljárások vizsgálata is hangsúlyossá válik.” (Sebők 2018: 262).

Azonban ezt a pozitív irányú változási hullámot a 2010-es évek második felétől fokozatosan ellehetetlenítették. 2015-ben újra központosították a tankönyvkiadást, ezzel országos szinten elvágtak mindenféle alternatív irodalomoktatási megközelítést (Fűzfa 2021: 15 – 26). A 2020-as NAT irodalomanyaga valóban túlszűfolt, hagyományelvű és múltba forduló: bekerült többek között Heltai Gáspár, Kecskeméti Végh Mihály, Tompa Mihály, Herczeg Ferenc és Wass Albert is, de a modernebb és kifejezettebb az 1990 utáni korszakból nagyon kevés a kötelezően olvasandó szerzők száma. A középszintű írásbeli érettségi feladatsorának szövegértése és műelemzése ugyan kompetenciákat mér, de az emelt szintű érettségi műveltségi feladatsora és a szóbeli érettségi tételsor továbbra is komoly lexikális tudást igényel.

A covid által digitális oktatásra kényszerített gyakorló pedagógusokat az online tér adta lehetőségek, eszközök és feladatok használatának elsajátítására ösztönözhetette. Tapasztalataim alapján például elfogadottabbá, ha nem elvárássá vált a telefonok időnkénti tanórai használata. Remélhetőleg a kényszerszituáció olyan változást indított el, ami hosszútávon is képes marad

fennmaradni és folyamatos fejlődésre, modern módszerek használatára ösztönözheti a pedagógusok tanulószervezését.

2.2 Nagy Gáspár aktualitása az új NAT-ban

A 2020-ban kiadott kerettanterv *A XX. századi történelem az irodalomban* című fejezetének az 1956-hoz tartozó törzsanyagban szerepel Nagy Gáspár az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* és *A Fiú naplójából* című két verse. Ez azért is nagyon jelentős, mert a Nemzeti Alaptantervben a kortárs, kötelező szerzők között, akik az elmúlt 30 évben publikáltak, Nagy Gáspáron kívül, csupán Kányádi Sándor (Kerettanterv 2020: 35) és Szabó Magda (Kerettanterv 2020: 37) munkássága jelenik meg. Bár Szabó Magda nem elsősorban prózaíróként, hanem drámaíróként (*Az a szép fényes nap*) került be a NAT-ba. Nagy Gáspár költészete mellett 1956 kapcsán szintén a törzsanyaghoz tartozik Márai Sándor *Mennyből az angyal* vagy *Halotti beszéd* című műve. Sok más kortárs szerző csak ajánlott vagy szabadon választott olvasmányként szerepel (a tanár szabad választására van bízva többek között: Esterházy Péter, Csoóri Sándor, Tandori Dezső, Sütő András, Gyurkovics Tibor, Csurka István tananyagba emelése), de kifejezetten kötelező kortárs szerző (vagyis még az 1990-es években is publikáló alkotó) csak három (Szabó Magda, Kányádi Sándor és Nagy Gáspár) van a 2020-as középiskolai kerettantervben.

A kerettanterv a következő fejlesztési feladatokat tűzi ki a témakörhöz: „A nemzeti identitás meghatározó lírai szövegeinek olvasása, megértése, megbeszélése; Irodalmi szövegek elhelyezése történelmi kontextusban; Irodalmi szövegekben megfogalmazott közösségi és magánemberi erkölcsi dilemmák felismerése, megvitatása; Az olvasott szövegek szerkezeti egységeinek megfigyelése, a szerkezeti egységek retorikai funkcióinak azonosítása; Egyes olvasott szövegek jellegzetes retorikai alakzatainak megfigyelése.” (Kerettanterv 2020: 54).

A diákok 12. osztály második félévében találkozhatnak a kortárs szövegekkel. Ideális esetben már tanultak történelemórán Magyarország 20. századi történelmének ezen időszakáról is, bár ez valójában csak a 6- és 8 évfolyamos gimnáziumok esetében igaz. Pedig Nagy Gáspár kiemelt két versének elemzéséhez elengedhetetlen egy megfelelő történelmi háttértudás, amire a magyarórán elegendő lehetne pusztán utalni, ismétlés által feleleveníteni. Azonban, ha a magyartanárnak kell a korszakról többet elmondania, akkor biztosan nem elegendő Nagy Gáspár költészetének értelmezéséhez a megjelölt óraszám és a témakör által lehetővé tett tantárgyközi megjelenését és gyakorlását ellehetetleníteni. Pedig a téma által a diákoknak lehetőségük van összekapcsolni a más tanórákon tanultakat, meglévő tudásukat elmélyíthetik, más aspektusba helyezhetik és kritikai gondolkodásra készítheti őket.

A kerettanterv 2 tanórát jelöl meg az 1956-hoz kapcsolódó irodalom tanítására. Ha jól értelmeztem akkor egy tanóraban kellene feldolgozni Nagy Gáspár költészetét és még egy továbbiában Márai Sándor egyik versével (Kerettanterv 2020: 38). Márai verse az 1950-es években keletkezett, tehát nem tekinthető kortársnak. Márai Sándor *Halotti beszéd és Szinbád hazamegy* (részletei) című írásai ugyan a kerettanterv más pontján már szerepel az ajánlott témák között, azonban ez nem jelenti azt, hogy a diákok valóban találkoznak Márai költészetével és prózai munkásságával (Kerettanterv 2020: 36, 38).

Nagy Gáspár neve azonban nem jelenik meg a kerettanterv más pontján, pedig költészetének beemelásával a NAT követelménye bővült egy kortárs szerzővel, akinek a tanítását nehezen kivitelezhető helyzetbe hozzák.

Véleményem szerint Nagy Gáspár kitűnő lehetőséget biztosít a kerettantervben megjelenő feladatok megbeszélésére, a történelmi események más kontextusba helyezésére, a történelem és az irodalom közötti kapcsolat elemzésére. Verseiből felismerhető történelmi események mellett jellemző költészetére az erkölcsi dilemmák sokasága, biblikus motívumrendszer és párhuzamok, klasszikus nemzeti költészetünk jellemvonásai, a(z) (neo)avantgrade és a posztmodern költészet tulajdonságai, valamint párbeszéd folytatása más irodalmi művekkel is (többek között József Attilával, Nagy Lászlóval és Pilinszky Jánossal), amik által valóban méltóvá válik arra, hogy irodalomórákon megismerkedhessenek műveivel a tanulók.

2.3 Nagy Gáspár a 2021-es emelt szintű érettségiben

Miután 2020-ban beemelték Nagy Gáspár két versét a NAT-ba, egy évvel később, 2021 májusában az emelt szintű érettségiben, a műértelmező szövegalkotás feladattípusnál, Nagy Gáspár *Rengéseim* című versét kellett a vizsgázóknak elemeznie. A feladat meghatározása alapján különös hangsúlyt kellett fektetniük a vers értelmezése során az idősíkok jelentésteremtő szerepére, a mű meghatározó motívumaira, a vizuális és poétikai eszközökre (1).

A megoldókulcs szerint az érettségizőktől elvárják, hogy felismerjék a két jelentős történelmi eseményt: 1956-os szabadságharcot és forradalmat, valamint az 1989-es rendszerváltást. Meg kell tudniuk határozni a múlt, a jelen és a jövő kapcsolatát és azt, hogy az átélt földrengés idézi meg az eseményeket a lírai énben, valamint azt, hogy hogyan játssza egybe a gyermek én és a felnőtt én szerepkörét (1).

A mű meghatározó motívumai között fel kell ismerniük a földrengés motívumot, ami összekapcsolja a három eseményt. A földrengés, mint a többi természeti katasztrófa mindig

valamilyen többletjelentéssel rendelkezik. Érezhető, hogy a pusztulást, a pusztítást és változást vált ki, de egy új teremtését is jelzi. Ehhez kapcsolódva megjelenik a műben a menekültek motívuma is, ami a földrengés és a szabadságharc utáni menekülteket is jelenti. A művet áthatja az emlékezés motívuma és megjelenik a jóslat is, amihez a nagymama alakja kapcsolódik. Ezeken kívül több keresztény motívum megtalálható a műben: „33 év; nagyszombat után (amikor Jézus a sírban nyugszik) a föltámadás napja, húsvétvasárnap következik.” (1).

Sok vizuális és poétikai eszköz található meg a versben, ezek közül kiemelek néhány példát: szabadvers forma, szabálytalan hosszúságú sorok, enjambementek, élőbeszédet idéző stílus, közvetlenség, szlenghasználat, a kis és a nagy kezdőbetűk meg nem különböztetése, nincs központosítás, motívumok, szinonimák, hangutánzó és hangulatfestő szavak használata stb. A vizsgázóknak ezeket természetesen példával is alá kell támasztaniuk (1).

Ezzel az érettségi feladattal szerettem volna bemutatni, hogy az érettségi útmutatójában megtalálható egy Nagy Gáspár-vers részletes elemzése, amin jól bemutatható mindaz, amivel Nagy Gáspár életművét jellemezhetjük: 1956-os és 1989-es események jelentősége és jelenlévősége, motívumrendszere és jellemző eszköztára. Azonban, ha a tanulók ideális esetben is pusztán Nagy Gáspár történelmi vonatkozásáról hallanak a tanórán, a feladat megoldása, a vers részletes elemzése nehézséget okozhatott, hiszen nagyon minimális kortárs irodalommal találkoznak a diákok, tehát más szerzők általi elemzési stratégiák bevetésére sem lehetett alkalmuk. A megoldókulcs alapján pedig látható, hogy elvárás volt a történelmi események felismerésén túl, Nagy Gáspár költészetét jellemző poétikai eszközök felismerése is.

2.4 Nagy Gáspár a legújabb irodalomkönyvekben

2020-ban vezették be az új NAT-ot, ekkor került be Nagy Gáspár a törzsanyagba és azóta sincs egyetlen hivatalosan rendelhető legújabb irodalomkönyvnek sem Nagy Gáspár-fejezete. Az OFI tankönyvet, illetve az ez alapján készült Okostankönyvet (NKP (3)), a Mohácsy *Színes irodalom* tankönyvet és a Füzfa Balázs által készített irodalomtankönyveket vizsgáltam meg részletesen. A 2022-ben kiadott, 2020-as NAT alapján, 11-12. osztály számára készített emelt szintű érettségire felkészítő szöveggyűjteményben (Takaró – Kiss – Angyalné Volant 2020) nem találtam a költőtől verset. Mohácsy és Vasy *Színes irodalom* 12. osztályosok számára készített (Mohácsy – Vasy 2012) tankönyvét pedig még nem írták át az új NAT követelményrendszerére alapján, így egyáltalán nincs segédanyag Nagy Gáspárhoz kapcsolódóan.

Az OFI tankönyvben *A közelmúlt magyar irodalmából* című fejezetben, a 140. oldalon a líráról készült összefoglaló során, több költő között, felsorolásban említik Nagy Gáspár nevét. A 141. oldalon a NAT-ban kötelezően tanítandó két verse közül, az egyikhez kapcsolódik a következő feladat: „Nagy Gáspár Öröknyár: elmúltam 9 éves című versét a rendszerváltás szellemi előkészítőjeként is számontartják. Milyen időpontot jelöl meg a cím? Hogyan idézi meg a kalligrammatikus vers Nagy Imrét?”. Emellett a 165. oldalon szintén van egy feladat ugyanezen verséhez kapcsolódóan: „Két pár” módszerrel gyűjtsetek szempontokat Nagy Gáspár az *Öröknyár* című versének elemzéséhez az alábbiakat is figyelembe véve! Milyen modern irányzatot, magyar vagy világirodalmi művet tudtok társítani a vershez?”. A diákoknak a „cím és szöveg viszonya”-hoz, a „verskép és tartalom viszonya”-hoz és a „vers tagoltsága”-hoz kell szempontokat gyűjteniük. A tankönyv választ és segítséget sem ad a feladat megoldásához és ellenőrzéséhez. Továbbá a 168-169. oldalon egy Apollinaire költészetéhez összeállított projektfeladat keretében hatástörténeti kitekintőben, többek között, megjelenik Nagy Gáspár neve is a tankönyvben, mint, aki 1945-1990 között szintén használta az Apollinaire nyomán elterjedt képvers formát. Ennek azonban nem tulajdonítanak jelentőséget, hiszen az interneten megtalálható Okostankönyv, az NKP-s szöveggyűjteményhez ad linket, ahol a diákok megtalálhatják Nagy Gáspár: *Öröknyár elmúltam 9 éves* című versét hibás formában, ami egy képversnél az egyik jelentéstartománynak az ellehetetlenítését jelenti.

Öröknyár: elmúltam 9 éves

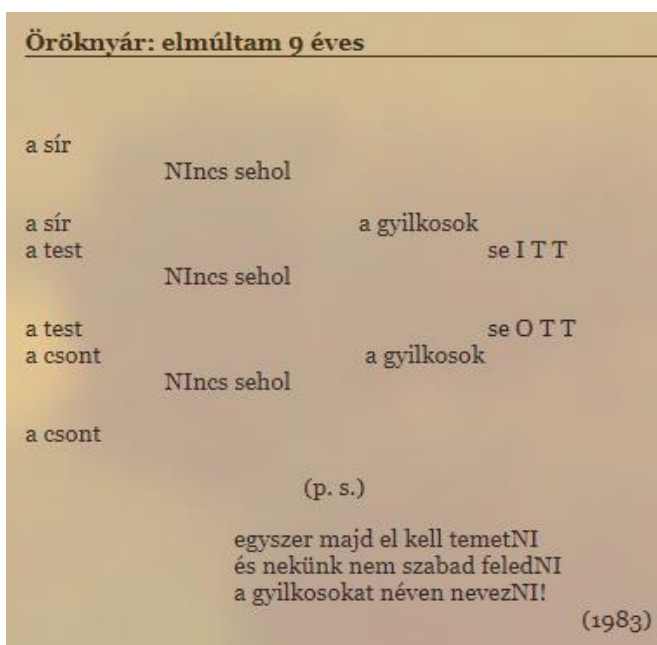
Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír
Nincs sehol
a sír a gyilkosok
a test se I T T
Nincs sehol
a test se O T T
a csont a gyilkosok
Nincs sehol
a csont

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI !

2. ábra A vers az NKP
Szöveggyűjteményében - hibás tördeléssel

2. ábra A vers Nagy Gáspár honlapján - eredeti külalakban

Az Okostankönyvben az OFI tankönyvben lévő tankönyvi szöveg és az OFI 141. oldalán lévő feladat található meg. Ez egészül ki egy okosfeladattal, ami során a diákoknak egy lyukas

szöveget kell kiegészíteniük 4 válaszlehetőség közül kiválasztva az egy helyes megoldást. A feladat szövege Nagy Gáspár monográfiája, Görömbei András által írtakon alapul (3), azonban mivel a kiragadott értelmezés nincs magyarázattal kiegészítve, nem gondolom, hogy valóban érthetővé válhatna az elemzés a diákok vagy akár a középiskolai tanárok számára.

Az OFI és NKP tankönyv mellett pusztán Fűzfa Balázs által készített tankönyvben található segédanyag Nagy Gáspárhoz kapcsolódóan, bár ez a tankönyvcsalád már nem rendelhető az iskolák számára. Fűzfa 9. osztályos tankönyvében, a 78. oldalon *A középkor jelrendszereiről mai szemmel – egy Dante motívum segítségével* című fejezetben kortárs kitekintőként jelenik meg Nagy Gáspár *Söprik a reményt* című verse (Fűzfa 2011). A 12. osztály számára készített tankönyvben a 37. oldalon, pedig Kormos István kapcsán megemlíti a tankönyvi szöveg Nagy Gáspár nevét. Valamint a 42. oldalon szintén megtalálható Nagy Gáspár: *Öröknýár: elmúltam 9 éves* című verse, a *Szabadrabok* című kötetborítója és egy Nagy Gáspár költészetéhez írott, kedvesinálóként értelmezhető tankönyvi szövegrészlet. A 147. oldalon Pilinszky kapcsán megemlítésre kerül az is, hogy Nagy Gáspár versei közül is több megtalálható CD-n a költő saját előadásában. A 186. oldalon pedig a képviselői költészetéhez kapcsolódóan jelenik meg Nagy Gáspár neve (Fűzfa 2008). Fűzfa irodalomkönyveiben elvétele, több helyen megemlítésre kerül Nagy Gáspár, azonban számomra félő, hogy vajon a felsorolások között valóban jelent-e bármit Nagy Gáspár neve a tankönyvet olvasóknak vagy nem fogják tudni, hogy ki ő, így megemlítése tartalom nélkül elvész az információk között, ugyanis költészetéről nem találhatunk átfogó ismertetőt és feladatokat a versei elemzéséhez, mindannak ellenére, hogy a 2020-as NAT-ban kötelezően tanítandó tananyag, az alaptanterv pedig azt a „közös alapot, képességtételeket és tudásanyagot tartalmazza, amelyet minden magyar diáknak el kell sajátítania” (Fenyő D. 2022: 42).

Összefoglalva tehát elmondható, hogy egyetlen irodalom tankönyvnek sincs Nagy Gáspár fejezete, költészetéhez nem kapcsolódik tankönyvi összefoglaló. Nevét, egy-egy korszakot átfogó bekezdésben említik csupán. A NAT-ban megjelölt két verse közül, két tankönyvben található meg az *Öröknýár: elmúltam 9 éves* című verse. Azonban ehhez a vershez készített feladatok is kontextus és tankönyvi magyarázat nélkül, rendszertelenül és elvétele fedezhetőek fel más szerzőkhöz készített feladatok között. *A Fű naplójából* című vershez pedig semmilyen segédanyag nem található.

3. Nagy Gáspár és költészete

3.1 Ki is az a Nagy Gáspár?

1949-ben született a Vas megyei Bérbaltaváron, mélyen vallásos paraszti családban. Gyermekkorának két fontos helyszíne is volt: Bérbaltavár, ahol édesanyjának legkisebb húgával, Kelemen Rózával, keresztanyjával lakott az anyai nagyszülők házában és Nagytílaj, ami nagyjából 3 km-re található másik otthonától és ahol szülei éltek az apai ősök házában. Mind a két települést otthonának tekintette. Gyermekkorától kezdve látta és tapasztalta a mélyen vallásos közeg és a falusi mindennapok kettőségét. Mind a két helyen beírták elemi iskolába, de végül a bérbaltavári iskolában tanult. Elemi tanulmányait követően a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumba került, ahol a hit és a tudás különleges és példaértékű egységében nevelkedett. A gimnázium után jeles érettségije ellenére sem vették fel az egyetemre, ezért egy évig fizikai munkát kellett végeznie, tricikliző segédmunkás volt a szombathelyi Rövikőtnél. 1968-71 között a szombathelyi főiskola népművelés-könyvtár szakán tanult és itt jelent meg első kinyomtatott verse 1969 májusában, a Jelentkezünk diákperiodikában. Publikált a szombathelyi Életünk című lapban is, de első igazi versközlésének a Jelenkor 1971-es decemberi számát tekinti, mert ekkor már nem elkülönítve, a fiataloknak kijelölt részben jelent meg a verse. Az egyetem után könyvtárosként dolgozott, de elbocsátották azzal az indokkal, hogy „túl jó” könyveket ajánlott a fiataloknak. Ezt követően az Írószövetség könyvtárában dolgozott, elvégezte az esztétika szakosítót a Fiatal Írók József Attila körének keretében és 1975-ben az ő nyitóversével indult meg a Mozgó Világ. Versének eredeti címe a *Szaltószabadság* volt, de csak egy másik címmel, *Csak nézem Olga Korbutot...* engedték megjelenni. Kormos István meghívta a Móra Kiadóhoz, ezzel szárnyai alá véve Nagy Gáspárt, ahol 1976-80 között dolgozott. 1981-ben Írószövetségi tag lett és rögtön titkárnak is megválasztották, 1985-től a Bethlen Gábor Alapítvány titkára, 1988-tól a Hitel szerkesztője lett, 2004-től pedig a Magyar Katolikus Rádió kulturális szerkesztője volt. 2006 tavaszán megtudta, hogy gyógyíthatatlan beteg, áttétes nyirokrákja volt. A betegség egy éven belül elvitte, 2007. január 3-án halt meg. Szülei mellé temették Nagytílajban (Görömbei 2009: 17-26, 238).

3.2 Nagy Gáspár és a történelem

Nagy Gáspár már kisgyermekként találkozott a történelmi eseményekkel és azok hatásával. Az 1956-os forradalom napjaiban édesapja és nagybátyja a Szabad Európa Rádiót hallgatva

követte az eseményeket, majd náluk is megszálltak a Nyugatra menekülő forradalmárok, akik szívesen meséltek frissen szerzett tapasztalataikról. Úgy nyilatkozott erről Nagy Gáspár, sok évvel később, hogy itta minden szavát az elbeszélőknek. Tehát már gyermekként érzékeny volt a történelmi eseményekre, érezte, hogy valami hatalmas dolog történt. 2 évvel később, 1958-ban pedig látta, hogy édesapja és nagybátyja megsíratta a kivégzett miniszterelnököt (Nagy 2002: 41).

Amikor 1963-ban a bencés gimnáziumban kezdett tanulni, ahol saját vallomása szerint még mindig „sokan suttoztak arról, milyen retorziók voltak a forradalom emlékének ápolásáért, merthogy a diákok gyertyát gyújtottak ’60-61-ben november 4-én. Hallottam arról is, hogy Söveges Dávid igazgatót miként verték félholtra ’57-ben, mert nem volt hajlandó kiadni a forradalomban részt vett diákokat, mondván, Pannonhalma se a nyilasoknak, se az oroszoknak nem nyitott ajtót.” (Nagy 2002: 36) Később „1968 élménye, a csehszlovákiai bevonulás, a magyar szerepvállalás erősítette fel benne a magyar ötvenhat eszméjét és történelmét” (Görömbei 2009: 23), és így költészetének egyik legfontosabb motívumává vált a történelmi igazság kimondásának a vágya. 1970-1989 között megfigyeltette a politikai rendőrség, hat év után a következő jellemzés készült róla: „A BRFK III/III osztály adatai szerint alaposan gyanúsítható ellenséges írói tevékenység kifejtésével, antimarxista nézetek terjesztésével, ellenséges célzatú illegális csoportok létrehozásával. Tevékenysége népköztársaságunk államrendje ellen irányul, elsősorban ideológiai és kulturális területen a fellazító politikában nyilvánul meg.” - idézi a Történelmi Hivaltaltól kapott anyagot” (Görömbei 2009: 23-24). Nagy Gáspár tehát komoly fenyegetést jelentett a rendszer számára.

1985 márciusáig dolgozhatott írószövetségi titkárként, ugyanis az Új Forrás 1984/85-ös számában megjelentetett *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című verse miatt távozásra kötelezték. Ebben a versében Nagy Imre tisztességes eltemetéséért és gyilkosainak néven nevezéséért emelt szót. *A Fiu naplójából* című verse miatt 1986 júniusában pedig a Tiszatáj szerkesztőségét váltották le, mivel ez a költeménye tiltakozott a forradalom elárulása ellen. A rendszerváltás után azonban, 1989. június 16-án, Nagy Imre újratemetésekor az Írószövetség koszorúját, Cseres Tibor elnökkel, Nagy Gáspár helyezte el a síron, hiszen ő volt az, aki folyamatosan szót emelt, kiállt az igazságtalanságok ellen, elviselte a folyamatos rendőrségi megfigyelést és bátran vállalta tetteinek következményeit.

3.3 Nagy Gáspár költészete

Nagy Gáspár modernségét és aktualitását mutatja, hogy több irodalomtörténész értékállónak tekinti az életművét. Bertha Zoltán szerint Nagy Gáspár „volt utolsó klasszikus nemzeti költőnk. De műve, tudnunk és hinnünk kell, megtartója lesz a magyarságnak a huszonegyedik században, a harmadik évezredben is” (Bertha 2007: 172). Vasy Géza a „legújabb magyar líra csodaszép (...) képeit” (Vasy 2007) csodálja költészetében, hiszen Nagy Gáspár olyan lírikus, aki Nagy László, Csoóri Sándor, Juhász Ferenc, Ágh István után is tud új módon szólni. Gróh Gáspár szerint Nagy Gáspár „annak a népi hagyománynak volt a folytatója, amelynek már nem a parasztság, nem az irodalmi folklorizmus volt a tartalma, hanem a közösségi gondolkodás, a nemzeti örökség folytatása, a magunk értékeihez való hűség – mai nyelvünkön, bárki számára befogadhatóan.” (Gróh 2012: 80). Költészetének formai és műfaji változatosságát mutatja, hogy a transzcendens távlatokat nyitó evangéliumi lírától a drámai intenzitású, szabályos verseken át a létfilozófiai töredékekig vagy akár a képversig többféle formában is alkot. Görömbei András küzdelmes líraiságának drámai feszültségét hangsúlyozza (Görömbei 2009: 53), Rónay László inkább „mélyen és elkötelezetten evangéliumi költőnek” (Rónay 1999) tartja. Nagy Balázs jól összegzi ennek a sokféleségnek a szintézisét, mikor megállapítja, hogy „transzcendens érzékenységből eredő, a bibliai jelképek erejét kihasználó költészetében értékóvó magatartás testesül meg. Összhangban van benne a belső számadás és a történelmi számvetés igénye, melyhez az istenhitből táplálkozó erkölcsi mérce ad keretet.” (Nagy 2012: 135). Költői nyelvét a hagyományos és az avantgárd kifejezésmódok sajátos egybeépítése, hangvétele a szakrális áhítat és metsző irónia jellemzi. Versbeszéde és formakultúrája változatos. Megtalálta a harmóniát a neoavantgárd, a posztmodern, az archaizáló és a hétköznapi beszéd között. Tudatosan választotta meg a versek formáit, ezzel is többletjelentést adva műveinek. Köteteiben a négysorosoktól kezdve a képversekig sokféle formával találkozhatunk. Nagy Gáspárnak több szorosabb értelemben vett képverse is van, amelyek például kutakat, keresztek, sírköveket ábrázolnak. *Lépcsők ürügyén* című verse például egy lépcsősort jelenít meg. Ezen versének témáját Orosz István 1992-es *Vigyázat lépcsők!* című kiállításából merítette (Orosz 2012: 121). Bátran használta a modern lírai eszközöket is, úgy, mint például az iróniát, játékosságot, groteszket, a vizuális elemeket, a központosítás mellőzését stb. Új és egyedi szókapcsolatokat, szóösszetételeket alkotott, például agyroncstelep, aligcsapat, cellamocok. Nagy Gáspár költészetében összefonódik a profán és a szent; a hagyományörzés és a modernség, a szabályosság és a szabálytalanság; a történelmi múlt és a jelen, művészete a lét értelmének, szakrális erkölcsi magatartásának megnyilatkozása.

Görömbei szerint a költői beszédmódnak az 1950-es és a 1960-as évek során 4 fő típusát lehet megkülönböztetni: szemléletes-vallomásos tárgyias; látomásos-metaforikus; elvont tárgyias és az alakváltoztató vagy próteuszi beszédmodot. A költők ezeket a kereteket alkalmazták, próbálták ki vagy épp ötvözték és ezek által próbálták megtalálni saját hangjukat. A korszak kiemelkedő alakjai: Illyés Gyula, Nagy László, Juhász Ferenc, Pilinszky János, Nemes Nagy Ágnes és Weöres Sándor (Görömbei 2009: 6-7). A '70-es évek során úgynevezett paradigmaváltás és nyelvi fordulat ment végbe, amit az 1968-as események miatti kiábrándultság és csalódottság motivált, valamint „a nyelv és a valóság viszonyát újraértelmező nyelvkritikai szemlélet és a személyiségválsággal küzdő nyugat-európai és amerikai költészet” példái. Szinte rögtön egy új korszaknak, a posztmodernnek kezdték tartani (Görömbei 2009: 7). Az ezredvégi kanonizáció a "nyelvi fordulat"-tal megjelenő újdonságokra összpontosította figyelmét, és méltatlanul mellőzte azokat a lírai beszédmódokat, amelyek nem a hagyományokkal való gyökeres szakítás, hanem a hagyományok továbbvitele és azok átformálása, megújítása révén értékesek. Nagy Gáspár is a lírai beszédmód hagyományosan modern megújítói közé tartozik. A formai szempontból rendkívül sokszínű költészete (noha van transzcendens-tárgyias verse is pl., *A mélység fölött, Égi lábjegyzet*) inkább a népi szürrealizmus gyökereiből sarjadó, és abból többféle ágon tovább fejlődő látomásos-metaforikus beszédmódhoz áll közelebb.

A második világháború utáni magyar költészetet a fennálló hatalom szigorú keretek közé szorította. Az volt az elvárás a költők felé, hogy ne politizáljanak, ne adjanak hangot véleményüknek, ne próbáljanak közösséget formálni. Elvették azt, ami mindig szerves jellemzője volt a magyar költészetnek: a költői személyiség létkérdései nem kapcsolódhattak össze a nemzeti közösség sorskérdéseivel. Ennek következményeképpen azoknak a költőknek a művei kerülhettek be az irodalmi kánonba, akik megfeleltek ezeknek a kritériumoknak. Így a költészet egyhangúvá vált, ezzel eleget téve az elvárásoknak. Nagy Gáspár azonban nem tartozott közéjük. Költészetének szembeeső jellemzője a közvetlen politizálás, a közösségi felelősségvállalás, a közéleti elkötelezettség, a nyílt szókimondás. Költészetét meghatározza mély istenhite és az ezáltal kialakult szilárd értékrendje, valamint történelmi és kulturális érdeklődése (Görömbei 2009: 250-252). Igazságérzete nem hagyta elfeledni az 1956-os eseményeket és képtelen volt elfogadni a hazugságokra épülő rendszert. Ezért egész életével és munkásságával arra törekedett, hogy ezekre az igazságtalanságokra fény derüljön és változást érjen el. Ugyanis „meggyőződése volt, hogy az igazságot nem szabad elfeledni, és nem szabad kimondatlanul hagyni” (Korzenszky 2008: 84).

Költészetének fő motívumai az Isten, árulás, október és az elmúlás. Verseiben központi szerepet kapnak az Istenhez, keresztény kultúrkörhöz, bibliai történetekhez kapcsolódó motívumok. Több versében állítja Jézus Krisztus életét párhuzamba saját életével. Az árulás motívuma többféle változatban is megjelenik műveiben. Megtalálható például Jézus Júdás általi elárulása és a forradalom elárulása is. Az október motívuma alapvetően az 1956-os forradalom és szabadságharcához kapcsolódik. Az október mellett rendszeresen megjelenik a március, ami az 1848-as eseményeket idézi fel és az 1968-as év említése is, ami pedig a csehszlovákiai történeteket jeleníti meg. Ezek az események, igazságtalanságok, fájdalmas megemlékezések összekapcsolódnak költészetében. (Ötvenhatosok-hatvannyolcasok / hetvenhatosok-nyolcvanegyesek / és főleg tömegesen egyesek" igazságát) Monostori Imre szerint „Az ő októbere azonban nemcsak 1956-é. Magába foglalja a nemzet szabadságküzdelseinek és a megtorlásoknak imádságszerűen tudati közkincként megőrzött emlékeit és tanulságait. Március 15-ét, június 16-át, október 6-át, október 23-át s november 4-ét is” (Monostori 1999: 48-49). Visszatérő motívum költészetében az elmúlás úgy, mint az értékek pusztulása vagy a személyes lét végessége is.

Nagy Gáspár költészetét alapvetően határozza meg a biblikus szöveg hagyomány, és az ezen alapuló folklorisztikus, liturgikus és teológiai tradícióhoz való viszony. Nagy Gáspár verseinek témái, illetve gyakori műfajai (népdal, ballada, közmondás, mese, gyermekjáték-mondóka, vallásos rítusok) a költő falusi környezetben eltöltött gyermekkorából, majd a bencés gimnázium által elmélyített vallásosságból és műveltségéből eredeztethető. Költészetének egészére jellemző a katolicizmus és a vallási tradíciókkal folytatott lírai párbeszéd. Ez látható eleinte a szakrális jelképek, szimbólumok használatában, majd pedig „a katolicitásból kinövő metafizikai kiteljesedéssel, kegyelmi állapotra való rátalálással.” Megfigyelhetjük továbbá, hogy „nem a modern személyiség Istennel szembeni kételyeit, vívódását állítja a vers középpontjába, hanem egy, a transzcendenciába vetett, már birtokolt hitet. Vagyis számára Isten, metafizikai létezés – axióma” (Pécsi 2004: 27). Mindez „gyakran a folklórasszimilációval rokon vagy azzal közös mederbe torkollik.”. Nagy Gáspár költészetében a folklór az akkori posztmodern nyelvfelfogással rokonítható, mivel „a népköltészeti tradíció posztmodern nyelvjátkos újraírásáról beszélhetünk, de verseinek nyelv- és világszemlélete is eredendően ellenszegül a regnáló kommunista hatalom „nagy elbeszélésének” (Jánosi 2012: 77). A posztmodern jelzőt érdemes azonban óvatossággal kezelni Nagy Gáspár verseinek olvasása során, ugyanis „az ismeretelméleti és morális szkepszis, amely szintén társítható a posztmodern állapothoz, szöges ellentétben áll Nagy Gáspár költészetének világ- és létszemléletével” (Szénási 2018: 3). A biblikus hagyomány és eszköztár nem csupán a hívő költő értékrendjéből

fakad, hanem ezek a bizonyságok a kereszténység magyarságot megtartó értékéről tanúskodnak. Ezt a gondolatot tágitja tovább Nagy Gáspár következő sorait megidézve: „ha a keresztről, a szögekről vagy Krisztus bármely tettéről beszélünk, ebben a nagyon elkeresztényietlenedett Európában is mindenki érti – épp a közös nevező (egy nagyon is meghatározott szimbólumvilág) révén.” (Nagy 2005: 455; Nagy 2007: 82, 85) Tehát a kereszténység nem csak erkölcsi normát ad, hanem ez az, ami a magyarságot megtartja és összekapcsolja a többi európai néppel, akik ugyanúgy értelmezni tudják az általa használt motívumokat. Ugyanezt a gondolatot állapítja meg Gróh Gáspár is a háló motívumból kiindulva, ugyanis szerinte Nagy Gáspárnál a háló nem csak az emberhalász apostolokat, az őskeresztények hal szimbólumát, hanem „az irodalomban önálló életet nyert jelképet” is jelenti. „Ezekben a versekben összeér az Evangélium, annak nyelvteremtő és a magyar nyelvet is termékenyítő ereje – és az ahogy mindez az irodalomba épült.” (Gróh 2012: 84). Nagy Gáspár a bibliai jelképek erejét kihasználó költészetében „összhangban van a belső számadás és a történelmi számvetés igénye. „S amíg a legtöbb alkotónál a szakrális egy sajátos vonulata az Isten-hiány, a hiátus ábrázolása is, addig Nagy Gáspár esetében arra látunk példát, „hogy a költő a földi létet, s a mindenség működését kétségek nélkül s gyakran a sugárzó odaadás oldottságában, a keresztény Isten maximális lét fölöttiségének kontextusában érzékeli.” (Nagy 2007: 81).

Nagy Gáspár köteteit fellapozva rögtön feltűnik, hogy erősen kötődik az előtte járó nemzedékekhez és pályatársakhoz. Gyakran belesző műveibe személyes vallomásokat, évfordulók, nemes események, emlékező beszédek kapcsán rendre megidézi mestereit, barátait (Nagy 2007: 80). „Költészetének leggazdagabb vonulatát a másokat megszólító, mások értékeit számba vevő versei adják.” (Görömbei 2007).

Nagy Gáspár korai költészetében nyilvánvalóbban megjelenik az elődeinek, példaképeinek tekintett költők hatása. „Nagy László költői személyiségének erős öntudata hiányzik Nagy Gáspár költői egyéniségéből. De nem hiányzik belőle a lehetetlennel is szembefeszülni képes erkölcsi erő és érzékenység, annak a felelős tudása, hogy a költőnek személyisége teljes súlyával kell jelen lennie a lét dolgaiban” (Görömbei 2009: 51). Megfigyelhető továbbá Weöres Sándornak, Kormos Istvánnak, illetve Szilágyi Domokosnak, Orbán Ottónak és Domonkos Istvánnak, valamint a nyelvi fordulat meghatározó alakjainak, Tandori Dezsőnek, Petri Györgynek is az ösztönző hatása is. Erről tesz vallomást, Nagy László szavait idézve *Nyári ki(be)számoló* című versében is: „Amíg csak bírom /helyetted írom/ helyetted nézek”, s végül: „Helyetted mondom/ ez lesz a gondom” (Domokos 1986). *Esztergomi apokrif* című versében is ars poeticáját fogalmazta meg. Feladatát és magatartását igazolja, hitelesíti Balassi Bálintra

való hivatkozással, „Balassi-strófa elemeit is megidéző gyönyörű imádság egyszerre fejez ki a szolgálat elvét és az Istenre hagyatkozás alázatát.” Ezáltal József Attila és Illyés Gyula által is képviselt küldetést viszi tovább, miszerint a múltat be kell vallani, fel kell vállalni (Görömbei 2009: 171).

Nagy Gáspárra egész költészete során jellemző marad, hogy költőtársai, munkatársai vagy az általa valamilyen szempontból kiemelkedőnek vélt emberek számára köszöntőket, megemlékezéseket, búcsúztatásokat stb. írt. Hosszan lehetne sorolni azokat, akiket megidéz, megjelenít verseiben. *Rojtos cápahálók* című versében Márai igazság és haza motívumait helyezi központba. Több versében is megjeleníti Csoóri Sándort költészetét, életét és az általa képviselt értékeket. Például *Rég bedobott palack* a hajóbörtönből új szigeteknek üzen című versében Csoóri *A félig bevallott élet* című esszéjének üzenetét idézi fel, miszerint „a félig kimondott igazságok hazugságok, erkölcsi elbizonytalanodást okoznak”, ezért minden felismert igazságot ki kell mondani, ugyanis „az erkölcsi megtisztulás, megújulás az egyéni és a nemzeti fölemelkedés nélkülözhetetlen és kikerülhetetlen alapja” (Görömbei 2009: 177-179).

Az *Ezredváltó, sűrű évek* kötetében jelent meg az a száz verse, amelyet 1998 márciusa és 2003 márciusa között írt. A versek a keletkezés sorrendjében vannak a kötetben, nem sorolta ciklusokba, csakúgy, mint a *Fölös ébrenlétem* kötet esetében. *Valahol örökké* című vers áll a kötet élén, akár egy mottóvers, ami a szabadság értékét hangsúlyozza. A kötetben az értéktanúsító, magatartásmodelleket, eszményeket megmutató versek szinte mozaikszerűen kiegészítik egymást. Ezekből összeilleszthető Nagy Gáspár értékrendje, morális világa. Verseivel rámutat arra, hogy minden korban megvoltak azok az emberek, akikről példát lehetett venni, mivel erkölcsi rendszerük a helyén volt. Füzfa Balázs összehasonlító elemzésben vizsgálta meg Nagy Gáspár *Ezredváltó, sűrű évek* című kötetét és Parti Nagy Lajos *grafitnesz* című művét. A kortárs magyar irodalom vizsgálata során a két mű párhuzamba állítása irodalom órákon is érdekes megközelítése lehet, ugyanis a két kötet ugyanazt a témát dolgozza fel, hasonló koncepcióban (lírai napló), ennek ellenére teljesen máshogy közelítik meg, más hatást érnek el verseikkel (Füzfa 2006: 696-701).

Az 1975-ben megjelent *Koronaűz* című kötetet az elvegyülés, a külső leltár verseskönyvének tartják, míg „a Halántékdob a kiválásé, a belső leltaré, a költő önmagavállalásé, különbözni tudásé.” (Görömbei 2009: 54). Halántékdob leltározó hosszú verseinek témái a „nemzeti létezésünk esélyeire (*Bölcsődal Perzsiából*), emberi cselekvésünk mai korlátozott lehetőségeire (*Ködhimnusz, Csak nézem Olga Korbutot...*), élet és halál dolgaira (*Világteremtő*) kérdeznek rá.” (Görömbei 2009: 66). Nagy Gáspár ezen kötete a költő erős

elkomorulását tanúsítja, ami talán nem is meglepő, ha tudjuk, hogy sokan meghaltak szellemi társai közül ebben az időben és nehezen tudta feldolgozni ezeket a veszteségeket.

Nagy Gáspár költészetében az első korszak határát a *Csak nézem Olga Korbutot* című vers jelenti. A vers történelmi számvetése sorsmeghatározó eseményeket idéz fel, mint például „bokáig – mindörökre a Donban állunk”. Ebben a versében is megtalálható az archaikus-biblikus kifejezésmód, mely egyébként is jellemző rá („lőn”, „és lőn lőnek”), valamint a különös, sűrítő szóösszetételek is pl.: „mamutcsont-átültetés”, „sorsbukfenc. A vers utolsó szakaszában pedig egyértelműen és határozottan vállalja azt a költői hagyományt, „amelyik visszafoghatatlanul szól a legfontosabb emberi, közösségi kérdésekről, amelyik a Mindenség színe előtt ad számot az emberlét adott időbeli helyzetéről. (...) nyíltan szólal meg a veszély, hogy a költőt megsemmisítheti a politikai hatalom. Itt is megjelenik a végső menedékként a csönd. De ez sem választható az adott versvilágban, hiszen a tenger sót rak a költő szívére, hogy szomját sose oltsa, hogy maradjon meg benne a teljesség, a szabadság igénye.” (Görömbei 2009: 71). Az 1982-es *Földi pörök* kötetében már egyre bátrabban alkalmazta a modern költői eszközöket és érezhetően tudatosan tömörítette verseit.

1987-ben jelent meg a *Kibiztosított beszéd* című kötet, de csak hiányosan, ugyanis az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* és *A Fiú naplójából* című két verse nem jelenhetett meg. A két verset majd csak a következő, *Múlik a jövőnk* című kötetében publikálta. Pécsi Györgyi Nagy Gáspár ezen kötetét lírai naplónak nevezte. Véleménye szerint korábbi köteteihez képest e kötete sokkal puritánabb, mert elhagyta a megszokott díszítést, versbeszéde a megszokott elégikus hangulat mellett, pedig erőteljesen tárgyilagossá vált, illetve egyre több a vágás, megszakítás és a csend költeményeiben.

Azonban míg korai költészetét a közvetlen életrajziség jellemezte, addig a rendszerváltás utáni köteteire a magánélet előli majdnem teljes elzárkózás, a belső világra való hangsúlyáthelyezés jellemző. *Fölös ébrenlétem* című kötetének mottóját Máraitól vette: „A líra nem magánügy, de a költőnek megvan az a szuverén joga, hogy eltakarja arcát az emberek szeme elől.” Görömbei szerint „Nagy Gáspár költészetében ez az eltakarás a személyiség intim szférájára vonatkozik”, ugyanis közvetlen magánéleti érzéseiről ritkán írt. A befelé fordulása érdekesnek tekinthető, hiszen ekkor végre megtörtént egyfajta politikai fordulat, bár hamar rájött, hogy ez nem úgy megy végbe, ahogyan az helyes lett volna. „*Mit hoz a múlt?*” – *Szabad vers 10 év múltán* című művében is ez jelenik meg, hogy képtelen volt elfogadni, hogy nem történt valódi rendszerváltás Magyarországon, hanem a múltbeli tetteiknek a felvállalása, megbánása, az igazság kimondása és a megtisztulás helyett csupán az ellenkezőjét kezdték

állítani az emberek korábbi kijelentéseiknek, így a múlt tovább él a jelenben és a jövőben egyaránt.

Bár a belső világának élményeit is a történelmi, illetve külső események motiválják. Az új verseit két tematika köré lehet csoportosítani: a közéleti líra mellett egyre gazdagabb, változatokban jelennek meg a létfilozófiai számvetések. Ez a két tematika szorosan össze is kapcsolódik költészetében, így „a kor létdokumentációját is a végső kérdésekkel számot vető költői személyiség készíti és minősíti.” (Görömbei 2009: 156-157). Az 1990-es évektől írt verseinek központi motívuma az árulás, elmúlás és az emlékezethiány. Úgy érezte, hogy a rendszerváltozással bekövetkező szabadság hozta örömet megkeseríti az a tény, hogy a nemzet nem volt felkészülve erre a szabadságra. Ez okozta, hogy „a múltó idő és a meghazudtolt remények adták a kilencvenes évek közepétől írt verseinek érzelmi magvát.” (Rónay 1999: 3; Görömbei 2009: 160).

A halál gyermekkorától kezdve természetes része volt életének, ugyanígy keresztény hite által is foglalkozott a témával. Korai verseiben is megjelent már a halál és az elmúlás.¹ Bár létfilozófiai művei sokszor foglalkoznak az elmúlással, Nagy Gáspár nem félt a haláltól, hiszen hite által békességgel tudott gondolni az elmúlásra. Gondolatvilágában a halál aktusa az, ami a központba kerül, mert ekkor végül és kikerülhetetlenül mindenkinek el kell számolnia tetteivel, életével. Tehát „a halálmotívum nem félelmet hoz a versvilágba, hanem az egyenes testtartást igazolja”. Verseinek gazdag biblikus utalásrendszere, motívumai szakrális aurát adnak köteteinek (Pécsi 2004: 27; Görömbei 2009: 186-196).

A *Fölös ébrenlétem* című kötet 1994. április 11-én József Attila és Márai Sándor születésnapján jelent meg, melyben az 1993-ban írt verseit jelentette meg keletkezési sorrendben. A kötet címe a feleslegesség, a meg nem hallgatottság, és az elkeseredettség érzéseit idézi fel. Ezt az érzést a költőben leginkább a politikai helyzet alakulása motiválta, mivel a rendszerváltozás nem az általa várt módon ment végbe. Végig jelen van ebben a kötetben is az emberi kapcsolatok szétroncsolódásának motívuma. (pl., *Az átlelkesült tartomány*).

A költészetében többféle jelentésben, meghatározóan van jelen a kertmotívum. Megidézi a bibliai édenkertet, amit az ember elvesztett, ugyanakkor személyes, gyermekkori élményei is megjelennek a költőnek a kertben dolgozó édesapjának emlékével együtt. Központi szerepet kap a kert motívuma például *Beértek volna a kert bűnei?* illetve *Egy örökölt kert megtisztítása*

¹ Kormos István halála mélyen megrendítette a költőt. Kormos figyelmeztette őt arra, hogy „minden nap ajándék”, még akkor is, ha valaki még fiatal.

című verseiben egyaránt. Ezekben a költeményekben József Attila- és Tandori-reminiszcenciák sejthetők.

A rendszerváltozás időszakát követő évek jelentős kötete az 1998-ban megjelent *Tudom, nagy nyári délután lesz* című, amelynek utolsó ciklusa gyászkeretbe foglalja az elvesztett pályatársakat. Úgy is olvasható a *Tudom, nagy nyári délután lesz* kötet, „mint egyetlen gondolat fokozatos tágulásának-bővülésének (...) folyamata: az első két ciklus (...) a magán-számvetés, az utolsó előtti a történelmi-nemzeti, az utolsó pedig (...) az egyetemes, végső emberi számvetés ideje.” (Nagy 2019c).

2002-ben jelent meg a „...nem szabad feledNI...!” című kötete, melynek a következő alcímet adta: „versek – 1956 láthatalan emlékművének talapzatára”. A forradalom ötvenedik évfordulójára, 2006-ban jelent meg az *1956 fénylő arcai* kötet Kiss Iván rajzaival. A kötetben két precízen kidolgozott kompozíciót láthatunk. Az első a *Fénylő arcok és tükröképek* címet viseli, amely a „forradalom krónikája: a kivívott szabadság mámorító örömétől a leveretésig követi az eseményeket”; a második az *Október végi tiszta lángokat* című kompozíció, amely hét részben, a gyászmise rendjét követi „a forradalom vértanú hőseire emlékezés révén emeli föl időtlen és szakrális fénybe a forradalmat.” (Görömbei 2009: 234-237). 2006 tavaszán megtudta, hogy gyógyíthatatlan beteg, áttétes nyirokrákja volt, ami egy évvel később a halálát is okozta. Ebben az egy évben továbbra is eltökélten dolgozott. 2006 novemberében *Szabadítót mondani* címmel, a Katolikus Rádió gondozásában, kiadták saját elmondásában 110 versét. 2007 áprilisában, már halála után, megjelent posztumusz verseskötete *Sárfelirat* címmel, amely méltó folytatása és lezárása életművének. A kötetben két szorosan kapcsolódó téma jelenik meg. Az egyikben a költő szembenéz a halállal és számot vet az emberi létről (*H-ciklus, Utókor-versfüzér*), a másikban a nemzet történelmi tudatának és önismeretének a gyógyítása és erősítése (*Október végi tiszta lángok, Fénylő arcok és tükröképek, Amikor a Duna koronát cipelt*).

3.3.1 Nagy Gáspár: *Öröknyár: elmúltam 9 éves*

Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című verse az Új Forrás 1984/5. (októberi) számában jelent meg. A cím, bár hangerejében és hangulatában különbözik a verstesttől, mégis szerves része annak határozott temporális funkciója miatt, azonban csak a vers egészének ismerete segítségével értelmezhető pontosan. Az *öröknyár* szóösszetétel jellegzetes Nagy Gáspár-i kifejezésnek (hapax legamenonnak) tekinthető. Egy nyár megidézése, ami felejthetetlen, soha el nem múló és következményei örökre megmaradnak. Értelmezhető úgy, hogy ez a nyár örökre megmaradt a költői énben. Görömbei szerint ez a szó örömet sugároz, azonban szerinte a

felismerés öröme van benne, hogy a lírai én megtudta az igazságot és ez a felismerés az, ami megállítja az időt, ezáltal mindenkorra jelenlévővé téve a megidézett nyarat (Görömbei 2009: 108-109). Egy másik értelmezése a szóösszetételnek az lehet, hogy a nyarat az élet motívumaként értelmezzük és így a keresztény örökélet szóösszetételre asszociálhatunk, amivel szintén a biblikus beszédmódhoz kapcsolhatjuk szóhasználatát. Az *elmúltam 9 éves* címrészlettel pedig egyértelműen kijelöli melyik nyárnak van ekkora szerepe: „A költő 1949. május 4-én született, a vers címe tehát 1958 nyarát jelenti”, amivel pedig Nagy Imre 1958. június 16-ai kivégzését idézi meg. Emellett pedig értelmezhetjük úgyis, hogy az igazság felismerésével a lírai én „felébredt a kisgyermeki tudatlanságból” (Görömbei 2009: 108-109).

A verset két szerkezeti egységre oszthatjuk. Első részének „(p.s.)” előtti részt tekinthetjük, ami Görömbei szerint kalligrammatikus hiányleltár. „A kalligramma Theokritosz Pánsíjja óta ismert a művészetben, de Appolinaire újította föl a modern művészet számára.” Az avantgárd és a neoavantgárd pedig ki is használta a műfaji kereteit. Megtalálható Nagy László, Illyés és Utassy költészetében is. A kalligramma képverset jelent, tehát a vers írásképe, vizuális megformálása, hangritmusa többletjelentést ad a műnek. A vers fogalmi jelentését kiegészíti, esetleg ellenpontozza (Görömbei 2009: 109). A versképet eleinte egy sírral azonosították, de a 2006-ban kiadott „...nem szabad feledNI...!” kötetben, alcímnek a *Versek - 1956 láthatatlan emlékművének talpazatára* adta, amivel változtatott a korai sír értelmezésen anélkül, hogy a versszövegén egyetlen szót is változtatott volna és immár a vers képi formájára inkább emlékműként tekintenek az elemzők (Görömbei 2009: 112). Fontos és jelentésteremtő erővel bír a versben a látvány. A „NI” nagybetűs kiemelése és jelentése, valamint azzal, hogy nagybetűvel írta az „ITT” és az „OTT” szavakat kitágította a vers terét és idejét.

A vers írásképe bizonytalanságot, megfoghatatlanságot sugároz. A költeménnyel való első találkozás során abban sem lehetünk biztosak, hogy hogyan, milyen sorrendben következnek egymás után a szavak. Ezt az olvasati bizonytalanságérzetet kissé feloldja, hogy a vers elérhető a költő előadásában, így megbizonyosodhatunk a helyes sorrendről. Az első részből kiderül, hogy az olvasók egy abszurd gyilkossággal találkoznak, aminek nincs meg az áldozata és a gyilkosokat sem találják. Tartalom szintjén két hiány fogalmazódik meg: nem teljesül az egyik alapvető emberi törvény, az Antigóné-féle parancs, miszerint a holtakat el kell temetni, illetve az elemi erkölcsi normákat is megsértették, ugyanis a gyilkosok nem vállalták a tetteiket, így a tettük bűnné minősül.

A vers írásképe és retorikai eszközei is ezt a hiányállapotot és az ebből fakadó bizonytalanságot hangsúlyozzák, erősítik meg. A vers olvasásának bizonytalansága mellett észrevehető, hogy a töredékesség mellett nem használ központosítást és ismétléssel

nyomatékosítja a teljes hiányt. Kétszer ismétli meg a sír, a test, csontok és a gyilkosok hiányát. A csontok kereséséből arra is következtethetünk, hogy a gyilkosság már elég régen történt ahhoz, hogy csak az áldozat csontjait találhassák meg. A vers végén pedig tudatosan jelöli a vers keletkezésének dátumát (1983), amiből szintén látszik, hogy a cím által megjelenített 1958 nyaratól sok idő telt el, konkrétan 25 év, negyedszázad. A hiányzó test, több értelmezés szerint Krisztus feltámadását jeleníti meg és ezzel Krisztus misztikus testében osztozó magyarságot Háromszor ismétli meg „Nincs sehol” összetételt. A nagybetűvel írt helyhatározószók magukba foglalják a közelt és a távot, a gyilkosok teljes eltűnését mondva ki ezzel (Szénási 2018: 2-3; Falusi 2019).

A vers második szerkezeti egysége „az utóiratba foglalt magatartásparancs”. Ebben kiegészül az előző részben felelevenített antigonéi parancs azzal, hogy a holtak eltemetése mellett fontos a gyilkosok néven nevezése, tehát felelősségre vonása is. Az utóirat többesszám elsőszemélyben íródott, ezzel kifejezve, hogy a lírai én a közösség nevében szól, a közösség értékrendjét, elvárását, gondolatait és feladatát mutatja be. A versben a három idősík egyszerre és elválaszthatatlanul jelenik meg: a „múlt és a jelen kijelöli az etikus személyiség jövőbeli feladatait” (Görömbei 2009: 110-112). Az ebben a részben megfogalmazott gondolatot erősíti a szabályos írásképp, a sorok végén található három darab háromszótagos főnévi igenév, melyek bokorrímes formában még jobban az összetartozás, az alapvető elvárás egységét erősíti meg. Tovább fokozza az utóiratban megfogalmazottak fontosságát, hogy a központosítást mellőző vers felkiáltójellel végződik.

A nincs tagadószóban és a főnévi igenevekben nagybetűvel kiemelt „NI” betűpár Nagy Imre monogramját kiáltják. Egyszerre titok és jelszó ez a versben, ami által Nagy Imre mítoszteremtését végzi el a költő. Egyéb Nagy Imérhez kapcsolódó versei: *Aki állítólag* (1970), *Öröknyár: elmúltam 9 éves* (1983), *A Grund porába, Történelem, Éjfél a zsiráftemetőben, Tíz, Magyar abszurd.*” (Heltai 2006). „Konstrukciós értéke ennek a versnek az, hogy tele van olyan leleményekkel, amelyek törvényszerű formát adnak. Az ismétlések, a kalligrammatikus jegyek, az anaforák és epiforák összekapcsolása, az idődimenziók teljessége - mind-mind roppant feszes konstrukciót adnak, magát a konstrukciót tartalommal emelik. Ez a vers esztétikailag harmóniában van önmagával.” (Görömbei 2009: 114). Nagy Gáspár emblemikus lírai glosszája történelmünk tragikus eseményére való reflexió.

3.3.2 Nagy Gáspár: *A Fiú naplójából*

A Fiú naplójából című vers először a Tiszatáj című folyóiratban jelent meg 1986 nyarán a *Félelmen túli* című költeménnyel együtt. A mű megjelentetése után a folyóirat szerkesztőségét

leváltatták, mert elterjedt az az értelmezés, miszerint a versben Júdásnak nevezett áruló, Kádárral azonosítható. Az idő az, ami kitágítja a vers jelentéstartományát, ugyanis a vers keletkezési idejének megjelölése és az abból levont júdásfa harminc évgyűrűje 1956-ot jeleníti meg, nem véletlenül. Ezzel utalva Kádár harminc éve történt és azóta is folyamatosan történő árulására (Hanti 2006: 123). A több kritikus szerint azonban nem ez a jelentéstartomány volt az, ami a vers megírását motiválta, hanem Nagy Gáspár személyes elárultságérzése. Ugyanis több barátja felkereste az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című versének kiadását követően és kérték, hogy vigyázzon jobban arra, hogy mit és hogyan kommunikál.

A vers központi motívuma tehát az árulás. Nagy Gáspár költészetében a két leggyakrabban előforduló újszövetségi utalás Júdás árulása és a Golgota-motívum. Ahogyan ezen versében is a személyes vonatkozása mellett Jézus Júdás általi elárulásának története kerül központba, ami által erősen minősíti a versben negatívan ábrázolt, fennálló rendszert és annak kiszolgálóit, azokat, akik 1956 eszméjét elárulták. A történetek egybemosásával kitágítja az időt és folyamatos történelmi és morális ítéletet fogalmaz meg.

A vers címében a „*Fiú*” szó nagybetűvel van írva, ami az olvasóban rögtön valamilyen biblikus utalásnak a gyanúját ébreszti. Asszociálhat a *Tékozló fiú* történetére vagy Jézus Krisztusra is. A verset olvasva egyértelművé válik, hogy a címbéli fiú, Jézusra utal, ezáltal a vers hozzákapcsolódhat azokhoz a Nagy Gáspár versekhez, amelyekben a költő saját életét párhuzamba állítja Krisztussal, Krisztus életével. Jézus alakjához kapcsolódhat költészetében a megváltói önfeláldozás vagy a védtelen gyermekség képzele is.

A cím alapján Krisztus és a vele párhuzamba állított lírai én naplójából olvashatunk részleteket. A naplóforma intimmé, személyessé teszi a vers hangvételét. A napló részletei tartalmilag és formailag egyaránt jól elkülönülnek egymástól. A naplótöredékek három ponttal való elválasztása mentén könnyen, négy szerkezeti egységre osztható a vers.

„... és a csillagos estben ott susog immár harminc
évgyűrűjével a drága júdásfa: ezüstnyár rezege
susog a homály követeinek útján s kitünteti őket
lehulló ezüst-tallérokka érdekmeik szerint illőn...”

A vers alapvetően egy természeti képet jelenít meg. Egy nyári, csillagos estén egy júdásfa, amit általában dísznövényként tartanak, hullajtja a magvait. A fa neve, illetve a néphiedelem másfajta értelmezést is teremt. Szénási szerint is „a botanikai metafora és az evangéliumi történet sajátos kettős kódolása mögött” (Szénási 2018:2). A vers aktuális üzenete 1956, a forradalom elárulása. Ahhoz, hogy emlékezhessenek és kimondják véleményüket a korban szükség volt a politikai hatalom és cenzúra kijátszására. A vers kettős beszéde, és az így elrejtett

üzenet teszi ezt lehetővé Nagy Gáspárnál. Ha verseit a sorok között olvassák, akkor megtalálhatóak a korabeli tabukra való utalás, értékítélet például Trianon, 1956 vagy épp a szovjet megszállás. A költő tisztában volt azzal, hogy üzenete nem kerüli el a cenzorok figyelmét, ezért tudatosan provokatív versei egy másik keresztény hagyomány felől is megközelíthető: a tanúságtétel felől.

Míg Falusi szerint a versbeszélő kiléte bizonytalan és sokféle értelmezése lehet (valamely sokaság, közösség tagja, avagy kiközösített, elárult hőse) (Falusi 2019), addig Szénási értelmezésében a versbeszélő „az idő és időn túli, transzcendens metszéspontba helyezi önmagát, ezáltal nyelv és metanyelv összekapcsolódása révén teremti meg a hazugságoktól mentes történelmi emlékezet tanúságtételének költői nyelvét.” (Szénási 2018: 2). „Beszéde zaklatott, evangéliumi és burkolt politikai utalásoktól gazdag, elhallgatásokkal, megszakításokkal barázdált; helyzettudatát a krisztusi önstilizáció hatja át.” (Falusi 2019).

Az első naplótöredékben két szembenálló réteg jelenítődik meg: „a drága júdásfa” és a „a homály követői”. A „homály követői” azok az emberek, akik megtették a júdási árulást, vagyis elárulták a forradalmat. A „drága júdásfa” pedig „ezüstnyárként terebélyesedik, „ezüst-tallérokat” hullajt; állagát megtépázza az idő múlása („ezüstlő éveinkkel sújtva”). „A vers tétje, hogy miként bontjuk ki a „júdásfa” lombját; milyen értelmezési tartomány borul árnyékába. A bevett „megfejtés”, hogy a fa a forradalmat, 1956-ot jelképezi, ugyan keletkezéstörténetileg hitelesen igazolható, megbicsaklik rajta a lírai logika. Ha a beszélő az elárult, meggyötört Jézus, akkor a forradalom maga a keresztre feszítés, a megváltás szent aktusa. Hogyan eshet egybe a megváltás, a kereszténység legszentebb misztériuma, azzal a fával, amelyre az áruló Júdás felkötötte magát? Retorikailag érvelhetünk amellett, hogy hiszen a forradalmat árulták el, és – mondjuk – a „júdásfa” emiatt afféle metonimikus poliszémia eredménye; a forradalom jelentése kibővül annak elárulóira és meghamisítóira. Csakhogy ez meglehetősen átgondolatlan költői eljárás volna: a forradalomhoz nem a keresztfa illene inkább a júdásfa helyett? (...) Elvégre nem a júdásfa hozza el a megváltást – bár az Júdás közreműködése nélkül be sem következhetett volna –, hanem a keresztfa.” (Falusi 2019: 77).

Ezen komplex szimbólum értelmezése az egyik kulcspontja a versnek. A júdásfát Vasy Géza a következőképpen értelmezi: „Nem a Júdások a drágák, hanem a fa, amelynek ültetőit júdásoknak nevezte a fennálló hatalom. A baj nem az, hogy 1956 árulás lenne, hanem az, hogy 1956 elárultatott, s azóta - 30 éve - ennek az árulásnak a légkörében élünk.” (Vasy 2000: 152). Gerzsa Ferenc szerint pedig „A júdásfa nem a múltat, hanem a nyolcvanas évek közállapotát jelölő kollektív szimbólum.” (Gerzsa 1989: 6-8). Falusi Márton értelmezésében a júdásfát a politikai test, a politikai közösség metaforájaként azonosítja, ahogyan az az antikvitásban és a

középkorban is népszerű volt. Szerinte ezért „kapcsolódik hozzá a „drága” jelző, és ezért kerül határozottan cselekvő pozícióba: „rezeg”, „susog”, „kitüntet”, „súlyos emlékek alatt” látható „recsegni-ropogni-hajladozni büszkén”. A „drága júdásfa” tehát az árulás romlott gyümölcsben bővelkedő fája (Falusi 2019: 77-79). Tehát a júdásfa értelemezésére több lehetőségünk van, azonban az biztos, hogy ez az az oldal, ami pozitív morális értékekkel rendelkezik, hiszen a „homály követői” követik el az árulást, ők azok, akik tettükért ezüst általi fizetséget kapnak.

„...és ha jön a nyüszítve támadó gyávaság
a rémület hókuszpókusza? – akkor eljönnek ablakod
alá a szegényes alkuvások vénei-ifjai mint mindenre
elszánt hittérítők s beárad a dögszag: a teletömött
gyomor békessége meg az ígéretekkel megtelt szemek
tócsafénye és fénytelen homálya...
...csupán el kéne hinned... de nem hiszed hogy éppen
ők jöttek-szöktek el a maszkabálból hogy éppen ők
azok a független kutyák kik ideológiamentes csontokon
tökéletesítik a fölösleges morgást-harapást...”

A második és a harmadik naplótöredékben az 1956-ot követő hazugságokra épülő rendszer kiszolgálóinak jellemzése látható. A hétköznapi szóhasználat jelzős szerkezetei a lehető legnegatívabb képet festi ezekről az emberekről. Ezeket az embereket a „gyávaság”, a „rémület”, a „hókuszpókusz”, a „maszkabál”, a „szégyen”, a „szegényes alkuvás” szókapcsolatokkal jellemzi. Valamint a démonikus szakralitáshoz tartozó cselekvésmozzanatokat („mindenre / elszánt hittérítők”; „ígéretekkel megtelt szemek / tócsafénye és fénytelen homálya”) társítja hozzájuk. Továbbá a kutya animális létszférájával azonosítja ezeket az embereket („beárad a dögszag: a teletömött / gyomor békessége”; „azok a független kutyák kik ideológiamentes csontokon / tökéletesítik a fölösleges morgást-harapást”). Ők azok, akik ételért, jóllakottságért és ígéretekért kiszolgálják ezt az igazságtalanságokra és hazugságokra épülő rendszert, pedig emellett vakok, fásultak és élettelenek. Ebben a leírásban elítéli ezt a társadalmi csoportot erkölcsi zülléséért, amorálisért.

A vers másik karakteres szimbóluma: a maszkabál, amely azokat a tömegeket jelenti, akik álarcot öltve, beállnak a sorba és kiszolgálják a hatalmat. A szimbólum ironikus felhangú is, hiszen egy hazug ideológiával veszi fel a harcot a vers.

„...nem tudom még hogyan viselem tartósan a szégyent
hogy együtt néztük ugyanazt az eget folyót hangyafészket”

A negyedik naplórészletben, egyes szám első személyű vallomásban, a lírai én kifejezi szegyenét, miszerint hiába látták ugyanazt, csak ő az, aki tisztán látott, felismerte az igazságot és azt bátran ki is merte mondani a tömegekkel szemben. Az ég a makrokozmoszt, a folyó az emberi együttélés legfontosabb életfeltételét, az egymáshoz kapcsolódást, az élet vizét; a hangyafészek mikrokozmosza pedig az egyszerre kiszolgáltatott és kiszolgáló természeti világot is jelentheti.

„és másképp vert a szívem másért pirultam el
másért szorult ökölbe a kezem és másképp láttam
ugyanazt a fát ezüstlő éveinkkel sújtva súlyos emlékek
alatt recsegni-ropogni-hajladozni büszkén –
de ha több szegyen is társul velem akkor is csak így
mondhatom: míg a szem él látni kell fele-Barátaim!...”

A verset egy felszólítással zárja, mégpedig, hogy tisztán kell látni, fel kell ismerni az igazságot. Ez a sor párhuzamba állítható a bénákat és vakokat meggyógyító Jézussal. A felszólítás megszólítottjai a „fele-Barátaim” szójátékkal pedig szintén egy bibliai kifejezést értelmez át. Kötőjellel való írásával távolságtartást fejez ki. Falusi értelmezésében a „a keresztényi, felebaráti szeretetnek a politikai barát-ellenség dichotómiáján túljutó közösségvállalását nyomatékosítja: a valódi, a teljes politikai közösség számára az ellenség is fele-Barát.” (Falusi 2019: 80). Az utolsó naplórészletben bibliai párhuzamként mutatkozik meg a Fiú cselekedete: föl vállálja az összes bűnt, amelybe beletartozik az árulás miatt érzett szegyen is. A záró sorokban a *fele-Barátaim* azt is sejteti, hogy morális fölényével képes azok fölé emelkedni, akik felett ítélkezik.

4. Az óraterv és az órák gyakorlati tapasztalata, reflexiók, tanári, tanulói kérdőívek alapján

Az *Öröknyár: elmúltam 9 éves* és *A Fiú naplójából* című költemények jól tükrözik Nagy Gáspár költői hangját, értékrendszerét. Talán ennek is köszönhető, hogy épp ez a két verse lett kötelező olvasmány a 2020-ban bevezetett kerettantervben. A kutatásom témája Nagy Gáspár költészetének tanítási lehetősége a közoktatásban. Céloom egy olyan modern és módszertani szempontból is átgondolt óraterv kidolgozása volt, amely során a tanulók megismerkedhetnek Nagy Gáspár által képviselt értékekkel és költészetének jellemzőivel.

Az óraterv elkészítése során módszertani változatosságra törekedtem, hogy a jelen körülmények között is minél több diáknak legyen lehetősége a különböző készségeik és

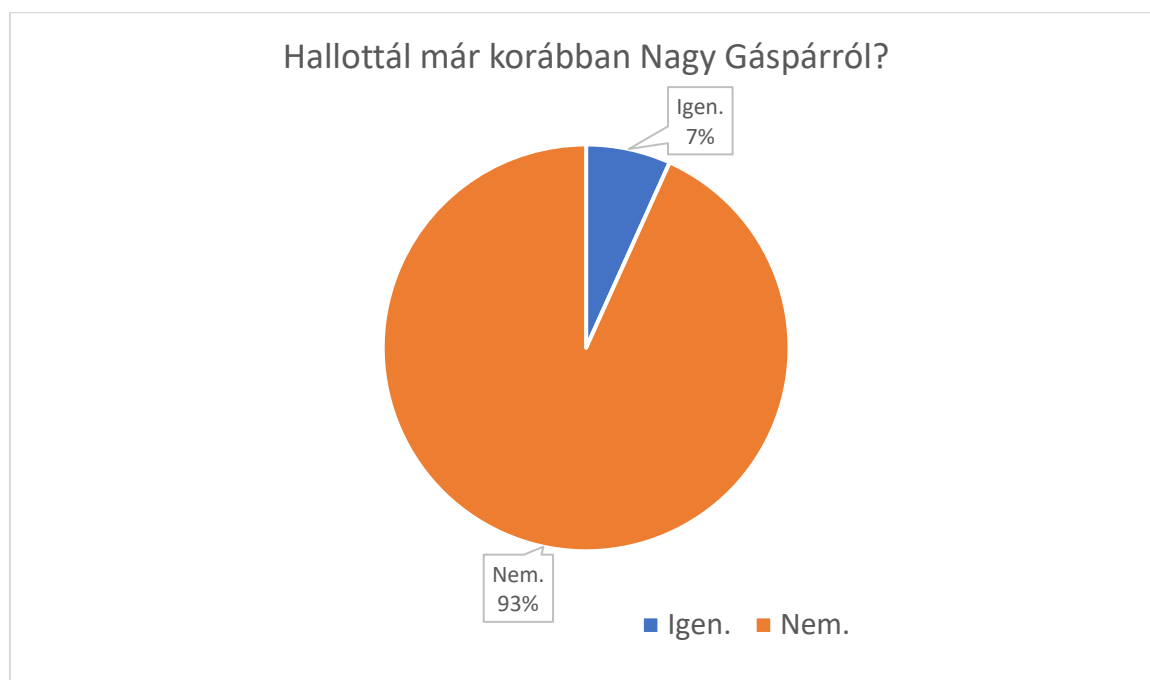
kompetenciáik gyakorlására és fejlesztésére. Az óratervben az RJR-modellt alkalmaztam (Ráhangolódás – Jelentésteremtés – Reflektivitás). A frontális oktatás mellett a diákokat ösztönöztem arra, hogy csoportmunkában oldják meg a feladatok egy részét. Mindemellett készítettem IKT-s feladatot (digitális szófelhő); igyekeztem élményközpontú részlet beépítésére az auditív- és vizuális segédanyagok használatával (a költővel készített interjúrészlet megtekintése és a vers művészi meghallgatása a szerző előadásában, festmények bemutatása); valamint törekedtem a problémacentrikusságra a szépirodalmi szövegek olvasása és azok a szövegcentrikus elemzése során (forrásszövegek és szépirodalmi szövegek némaolvasása, címmeditáció, a versek tagolása, értelmezése, elemzése). A morális érzék és vitakultúra (kommunikációs kompetencia) fejlesztését pedig egy összehasonlító elemzéssel segítettem: Nagy Gáspár erkölcsi parancsát – miszerint a halottnak meg kell adni a végtisztességet – összevetettem egy antik görög dráma üzenetével, Szophoklész *Antigoné* című tragédiájának egy részletével. *Öröknyár: elmúltam 9 éves* című versnél a „lépcsőzetes elemzés” (Fenyő D. 2022: 168) elvét alkalmaztam, vagyis lassan közelítettem a lényeg felé, hogy a diákok le tudják küzdeni a mű mélyebb megértésének az akadályait. *A Fiú naplójából* című versnél már alkalmazni kellett az addig megszerzett tudást, illetve azokat a kompetenciákat, amelyek a vers szerkezetének és jelentésének az egészére vonatkoznak. Úgy törekedtem a legfőbb konnotációs jelentéstartalmak megfejtésére, hogy „in medias res-típusú elemzésfelépítésben” (Fenyő D. 2022: 166) kellett a diákoknak felismerni a bibliai allúziókat. A változatos munkaformák és módszerek, valamint a többféle verselemzési eljárás alkalmazásával sikerült a diákok többségének az érdeklődését felkeltem Nagy Gáspár költészete iránt.

Az óratervet 2022. októbere és decembere között öt különböző iskolában próbáltam ki: az Újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban, Gödöllői Református Líceum Gimnáziumban, Pál Apostol Katolikus Óvoda, Általános Iskola és Gimnáziumban, Fáy András Közlekedésgépészeti Műszaki Szakközépiskolában és a Városmajori Gimnáziumban. A Pál Apostolban 11. osztályban, a többi iskolában pedig 12. osztályban, egy duplaóra keretében tanítottam. Alapvetően mindegyik iskolában olyan diákokat tanítottam, akiknek nem tartozott a fő érdeklődési körébe az irodalom, egy-két kivételt leszámítva, mindannyian középszintű magyar érettségire készültek és inkább reál beállítottságúak voltak. Mindegyik iskolában 20-25 fős csoportokkal dolgozhattam.

Egyik osztályt sem ismertem korábban, nem volt a diákokkal kapcsolatomban, nem ismertem az érdeklődési körüket, nem tudtam a neveiket. Az iskolák profilja alapján volt elképzelésem arról, hogy mire számíthatok az osztályteremben, azonban alapvetően nem volt lehetőségem az

óraterv csoportra szabására. Számomra ez idegenségérzetet okozott, de igyekeztem ezt a körülményt kutatásom javára fordítani, ugyanis így mindegyik osztályhoz hasonló érzésekkel, elvárásokkal érkeztem és ugyanazzal az óratervvvel. Sokat hallottam már a mentoraimtól, hogy hiába szeretném megtartani ugyanazt az órát különböző csoportoknak, kétszer ugyanúgy nem sikerülhet és kutatásom során ezt valóban megtapasztalhattam. Hiába mondható el az, hogy ugyanazok a módszerek, téma, tananyag, feladatok jelentek meg mindenhol, mégis a tanulói befogadás, aktivitás, kérdéseik és válaszaik teljesen más benyomást keltettek bennem. Ennek ellenére úgy érzem, hogy mindegyik osztálynál sikerült elérnem a célt és egy alapvetően jó hangulatú duplaóra keretében beszélgethettünk a Nagy Gáspárról és a két kötelezően tanítandó művéről.

Kvalitatív megfigyeléseim, tapasztalataim kiegészülnek kvantitatív adatokkal is, ugyanis mindegyik tanóra végén megkértem a résztvevőket, hogy töltsenek ki egy kérdőívet, így összesen 89 tanulótól kaptam online (Google Form) visszajelzést a tanórával kapcsolatban. A következő bekezdésekben ezen reflexiókat összegzem.

A 89 tanuló közül hatan válaszolták azt, hogy hallottak már Nagy Gáspárról, azonban a tanulók több, mint 90%-a ekkor találkozott nevével és költészetével is először.

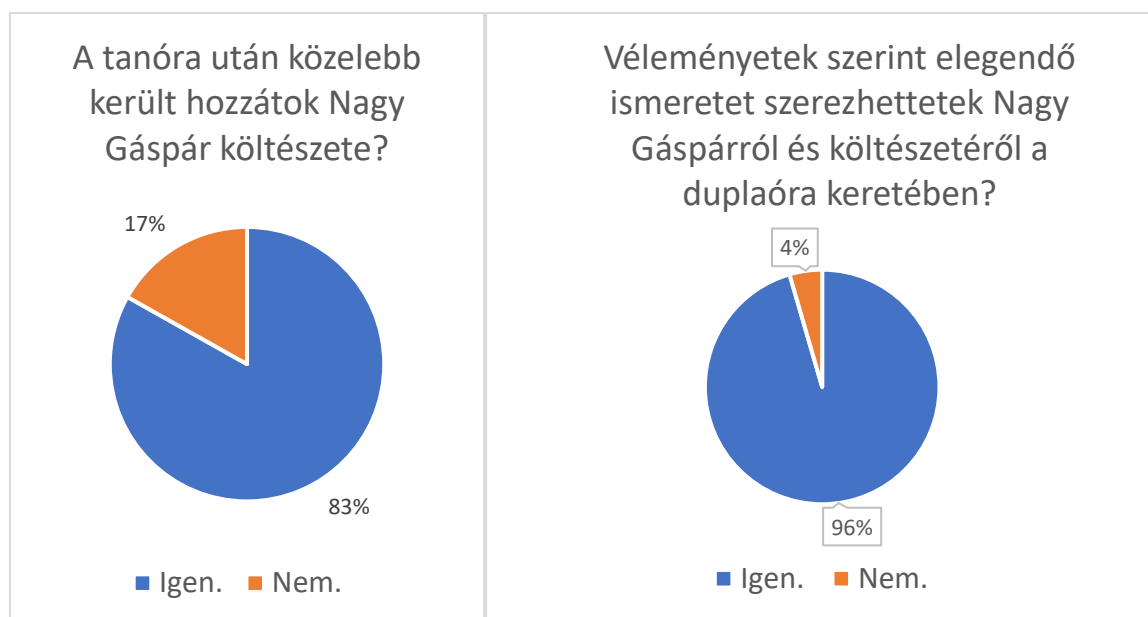
Készítettem egy kérdőíves, anonim, saját bevalláson alapuló felmérést a magyartanárok körében is, amiben arról próbáltam információkat gyűjteni, hogy valóban olyannyira kevésbé ismert Nagy Gáspár és költészete a gyakorló pedagógusok körében, mint ahogyan azt

feltételeztem. A kérdőívet Facebookon az ONLINEMAGYARTANÁR csoportban osztottam meg és a csoport tagjai közül 193-an töltötték ki.

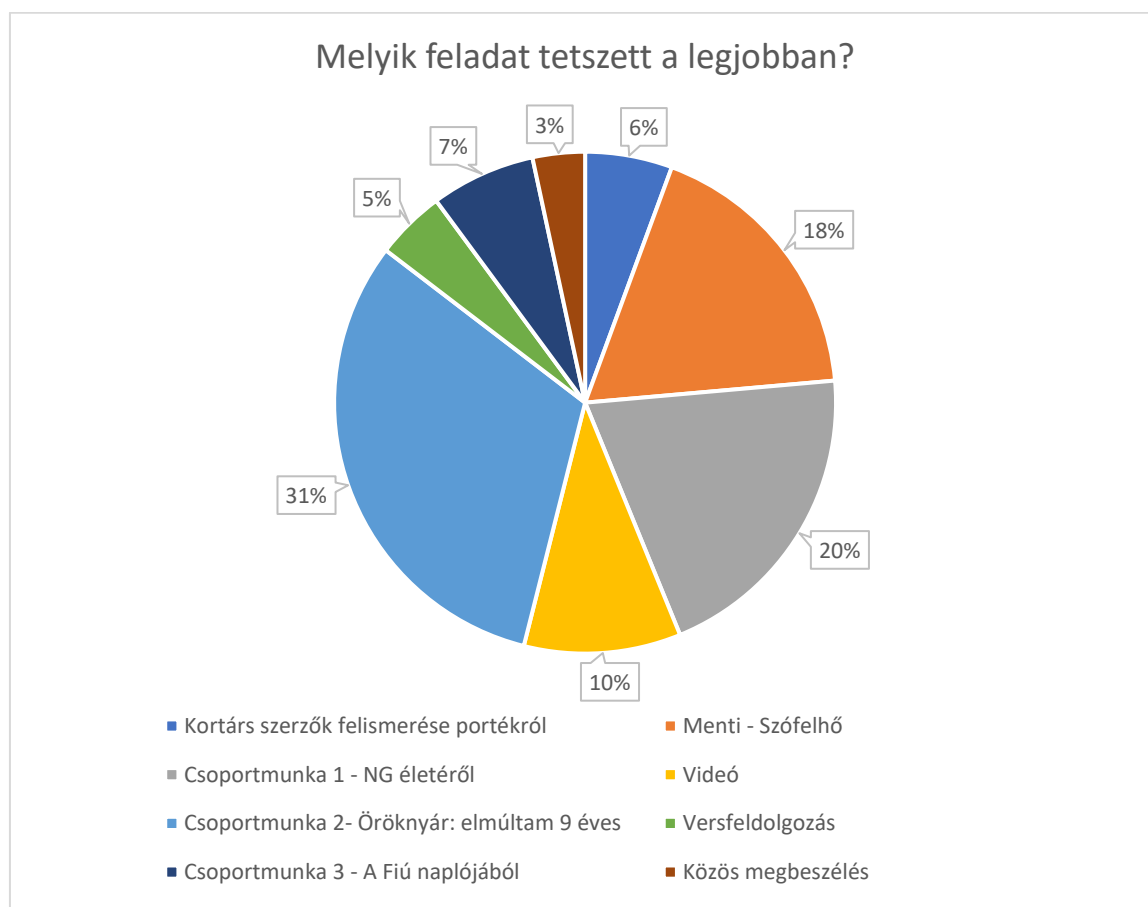
A kitöltők 51%-a nyilatkozta azt, hogy hallotta már Nagy Gáspár nevét, azonban pusztán 29%-a érezte úgy, hogy van releváns ismerete a költészetéről és 26%-uk ért egyet Nagy Gáspár NAT-ba való emelésével. A válaszadók majdnem fele a nem tudom választ adta a kérdésre, amit valószínűleg többnyire az okozott, hogy nem ismerik a költészetét, így nem tudtak erről véleményt formálni. A közel 200 magyartanár 90%-a nem tanította eddig Nagy Gáspár költészetét irodalomórán, tehát mindössze 20 pedagógus érintette a témát. Azonban 2020 óta a törzsanyag része, ennek ellenére nagyon elenyésző számban jelent meg az irodalomoktatás során. 10%-os megjelenése is valószínűleg a 2021-es emelt szintű érettségi műértelmező szövegalkotó feladatának és megoldókulcsának köszönhető, hiszen az érettségire való felkészítés bevett gyakorlata, hogy korábbi érettségi feladatokat oldanak meg közösen vagy önállóan a tanórákon, ami nem meglepő, hiszen ezáltal egy átfogó, részletes, de mégis befogadható hosszúságú, elérhető és szakmailag elfogadottnak tekintett műelemzést kaphattak a magyartanárok. (A beérkezett válaszok diagrammos értékelését lásd a mellékletek között.)

Ezen adatok tükrében megállapítható, hogy a diákok többnyire nem találkoztak Nagy Gáspár költészetével, sőt a tanáraikkal folytatott beszélgetésem során megtudtam azt is, hogy valószínűleg egy-egy témát fognak átbeszélni a kortárs irodalomból, azt, ami meg fog jelenni az érettségin. Azt gondolom, hogy ez az adat senkinek sem okoz meglepetést, hiszen mindannyiunknak hasonló tapasztalata van. A NAT-ban elenyésző (ld. NAT-ról szóló fejezetét a dolgozatnak) a kortárs szerzők törzsanyaga, azonban a rengeteg más követelmény mellett nem jut idő sem arra, hogy a tanárok az ajánlott irodalmi részből vagy saját érdeklődési körükből válogatva megismertessék ezen műveket a diákokkal. Pedig több irodalomoktatási elképzelésben is megtalálható az a gondolatmenet, hogy kifizetődőbb volna, ha a kortárs művekből kiindulva, azokkal párhuzamba állítva lehetne tanítani a korábbi műveket, általuk felvetett témákat.²

² Lásd pl. Arató László, Fenyő D. György véleménye és Fűzfa Balázs tankönyvei.

A kérdőívet kitöltő diákok 83%-a érezte úgy az óra után, hogy közelebb került Nagy Gáspár költészetéhez és 96%-uk érezte úgy, hogy elegendő ismeretet kaphattak a tanóra alapján. A négy nemmel válaszoló több időt igényelt volna a verseinek elemzésére, illetve hiányoltak némi életrajzi összefoglalót a költő személyéről. Minimálisan ugyan, de megfogalmazódott az igény arra, amihez a több éves irodalomtanulásuk során megszokhattak.

Arra a kérdésre, hogy melyik feladat tetszett nekik a legjobban egészen megosztó válaszok érkeztek. Az órákon résztvevők 31%-a szerint a legjobb feladat az *Öröknýár: elmúltam 9 éves* című vershez kapcsolódó csoportmunka volt, 20%-uk a Nagy Gáspár életéhez és történelmi események felelevenítéséhez választott 4 forrás csoportos feldolgozását emelte ki és 18%-uk a Mentimeteres szófelhőkészítést élvezte a legjobban.

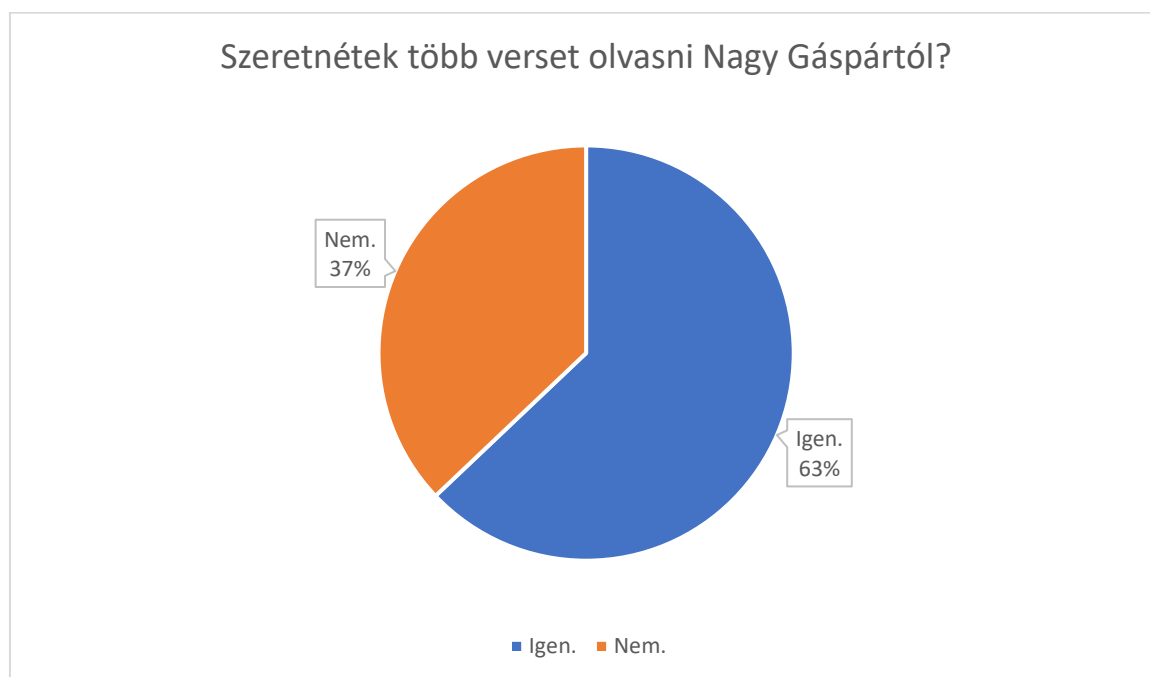
Többen megfogalmazták reflexióikban, hogy az interaktív és csoportfeladatok során tudtak igazán odafigyelni, elmélyülni, véleményt formálni. Az egyik diák konkrétan megfogalmazta, hogy akkor érezte igazán, hogy részt vesz a tanórán, amikor csoportban kellett feladatot megoldaniuk: „Csoportmunka - tetszett, hogy nem csak hallgatnunk kellett az órát, hanem mi is részt vehettünk benne, és saját véleményt fogalmazhattunk meg”. Ezekkel a reflexiókkal is megerősítették azt a jelenleg népszerű törekvést, hogy a frontális, tanári előadásokat visszaszorítsák és minél több lehetőséget biztosítsanak a diákoknak a párban és csoportban történő feladatmegoldásra, mivel ezáltal aktív szereplőivé válnak az órának, ami során valóban gondolkodásra, feladatmegoldásra és véleményformálásra vannak készítetve, így pedig készségeik és kompetenciáik is fejlődhetnek.

Egy másik tanuló reflexiója jól prezentálja, hogy szívesen gondolkoznak a művekben rejlő kódokon, a sorok között megbúvó üzeneteken, a szókapcsolatok által megidézett más műveken. A diákokat is eltölti a ráismerés öröme, csakúgy, mint minket is, amikor intertextualitással találkoznak. Ennek fejlesztésére, gyakorlására vagy akár pusztán örömforrás céljából kiváló lehetőségeket adnak a kortárs művek.

Majdnem mindegyik osztályban most találkoztak először a mentimeteres oldallal. A telefonjuk segítségével, anonim módon megalkotott szófelhő jó lehetőséget ad arra, hogy korábbi vagy általános ismereteiket felelevenítsék, összegyűjtsék, ezekről beszélgessünk és gondolataikat rendszerezhessük. Mivel nem derül ki, hogy ki fogalmazta meg az egyes válaszokat, így sokkal bátrabban vettek részt ebben a feladatban. Természetesen ennek megvan az a veszélye, hogy komolytalanul állnak a feladathoz és néhány viccesnek szánt megjegyzéssel megpróbálják elterelni a figyelmet a lényegről, azonban, ha a tanár ezt megfelelően tudja moderálni, akkor nagyon jól használhatóvá válik, emlékezetes marad és jól vissza lehet rá utalni a későbbiekben. Hasonló gondolatokat fogalmaztak meg több tanulói visszajelzésben is. Például: „Még soha nem láttam ilyet. Az a jó benne, hogy anonim, de mégis a többség véleményét valahogy kimutatja.” (A tanórákon készült menti szófelhőket lásd a mellékletekben)

Nagyobb érdeklődést vártam a Nagy Gáspárral készített interjúrészlet, az általa felolvasott vers és a versfeldolgozás iránt. Ezek által valóban megjelent Nagy Gáspár az órán, személyéről,

kisugárzásáról, megnyilvánulásáról határozott kép alakulhatott ki bennük, azonban a kérdőíves válaszaik alapján ez az élmény visszaszorult a csoportos feldolgozás mögé.

A tanulók 63%-a szeretne több verset olvasni Nagy Gáspártól, így azt hiszem, valóban sikerült felkeltenem az érdeklődésüket. Ez tükröződik az általuk megfogalmazott gondolatokból is a tanórához kapcsolódóan. Ezek közül kiemelek néhány választ:

„Az tetszett, hogy jelenkori íróról volt szó és nem megint egy régi íróról beszéltünk.”

„Érdekesek a kortárs költők”

„Határozott kiállítás az igazság mellett, válságban is, akkor kell igazán.”

„Ki kell állni a véleményünk mellett.”

„Nagy Gáspár miként lépett fel és adott hangot a véleményének.”

„Hogy kiállt ezen gondolatai mellett, miközben az életben ezek miatt veszteségeket szenvedett”

„Tetszett ez a két verse Nagy Gáspárnak, szerintem bátor, hogy ilyen nyíltan felvállalja a véleményét. Az Öröknyár: elmúltam 9 éves verse nagyon tetszett.”

„Az igazságot nem szabad kimondatlanul hagyni.”

„Tetszett, hogy nem szabad csöndben maradni, hogy igenis ki kell állni a gondolatainkért és fel kell azokat vállalni.”

„Új ismeretek gyűjtése egy olyan életútról, amelyről ezelőtt még nem hallottam, pedig nagyon fontos szerepe van a magyar történelem ezen korában.”

„A történelemhez való kapcsolat”

„Nekem a kifejezetten érdekes része az volt, hogy a környezetben, történelmi helyzetben elhelyezve milyen lehetőségei, eszközei voltak a költőknek, íróknak, népnek.”

„Keresztény értékrend.”

„A versbe rejtett utalások (NI)”

„Sorok között olvasás”

„A gyilkosokat néven nevezni.”

„ugyanazt látják, mégis mást gondolnak”

5. Összegzés és a kutatás folytatásának lehetőségei

Összességében az eddigi kutatásaim alapján megállapítható, hogy a 2020-ban bevezetett NAT-ban és azon belül kerettantervben (mindannak ellenére, hogy a kötelezően olvasandó kortárs szerzők műveiben meglehetősen hiányos) Nagy Gáspár költészetének tanítása nem csak egy új és (a magyar szakos tanárok többsége számára eddig) ismeretlen tananyag, hanem a kortárs magyar líra tanításának időszerű kihívása is. Nagy Gáspár lírai beszédmódja, gazdag metafora- és szimbólumrendszere, biblikus hagyománya, történelmi utalásrendszere, formai változatossága alkalmassá teszi a modern magyar költészet többféle módon megközelíthető és értelmezhető vizsgálatára. Bár a 2020-as NAT irodalom törzsanya vitatható (a dolgozat is kritikusan vizsgálja) a Nagy Gáspárra vonatkozó kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy az *Öröknyár: elmúltam 9 éves és A Fiú naplójából* méltán lett része az új kerettantervnek. Nagy Gáspár verseinek elemzése segíti az esztétikai-morális-etikai nevelést és a kritikai gondolkodás fejlesztését. Érdemes lenne azonban Nagy Gáspártól más verset is tanítani, olyan műveket, amelyek bemutatják a pálya sokszínűségét vagy olyan lírai darabokat is, amelyek párhuzamba állíthatók más költői életművekkel. Kutatásomat szeretném azzal folytatni, hogy az általam elkészített óratervet kipróbálom más csoportoknál is, hogy valóban árnyalt képet kaphassak az összeállított tananyagról. Ezt követően szívesen összekapcsolnám Nagy Gáspár költészetét más költőkkel is, mint például József Attila, Pilinszky, Nagy László. Összehasonlításuk szintén motiváló erejű lehet a tanórákon. Végül szívesen vállalkoznék egy Nagy Gáspárról szóló tankönyvfejezet kidolgozására is.

6. Felhasznált irodalom

6.1 Felhasznált szakirodalom

Ács Margit 2000. Költő a sohasem örök nyárban. Nagy Gáspár: Tudom, nagy nyári délután lesz. In: Á.M.: *A hely hívása. Esszék, portrévázlatok, kritikák. Antológia.* Lakitelek.

Arató László – Pála Károly 1995. *Beavatás. Irodalom-és szövegértelmezés.* Keraban Könyvkiadó.

Arató László 2017. Olvasóvá nevelés és irodalomtanítás. Védőbeszéd a ponyvairódalom mellett. In: Fenyő D. György (szerk.) 2017. *A szöveg vonzásában: Arató László tiszteletére.* Budapest.

Bertha Zoltán 2007. *Emlékezéstöredék Nagy Gáspárról.* Agria. 172-175.

Csoóri Sándor 1984. Nagy Gáspár. In: *A Lyukasóra melléklete.* 1999. 2. IX. lap.

Domokos Mátyás 1986. *Pillantás az "ÉvTiZeDhAtÁrHiD"-ról.* Tiszatáj, 6. p. 33-35.

Falusi Márton 2019. *Költői igazságszolgáltatás és politikai teológia Nagy Gáspár lírájában.* Magyar Szemle, 3.sz.

Fenyő D. György 2017. Az irodalomtanítás nagykorúsága. Arató László tantárgypedagógiai koncepciója 24 tételben. In: Fenyő D. György (szerk.) *A szöveg vonzásában: Arató László tiszteletére.* Budapest.

Fenyő D. György 2022. *Az irodalomtanítás módszertana I-II.* Tea Kiadó. Budapest.

Fűzfa Balázs 2006. Létezni részben, egészben. Nagy Gáspár és Parti Nagy Lajos egy-egy verseskötetének összehasonlító értelmezése. In: Sipos Lajos (szerk.) *Irodalomtanítás a harmadik évezredben.* Krónika Nova Kiadó. 696-701.

Fűzfa Balázs 2016. Élményközpontú irodalomtanítás a harmadik évezredben. In: Bodrogi Ferenc Máté (szerk.) *Élményközpontú Irodalomtanítás. Kreativitás, produktivitás, kultúrakezelés a digitális korban.* Savaria University Press. Szombathely.

Fűzfa Balázs 2021. Kánonok (h)arca. Irodalomta(la)nítás Magyarországon 1978-2020 között. In: *Irodalom, tanítás. Esszék, tanulmányok. 50.* Savaria University Press. Szombathely.

- Gerzsa Ferenc 1989. *A katarzis esélyei (7.)*. Juss. Hódmezővásárhely. 1.
- Gintli Tibor 2010. *Magyar irodalom*. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Göbel Ágoston 2010. *Az önfeláldozás motívuma Nagy Gáspár költészetében*. Kortárs, 5: 39-55.
- Görömbei András 2007. március 24. *Nagy Gáspár égi megbízása*. Hitel.
- Görömbei András 2007. *Nagy Gáspár égi megbízása*. Hitel.
- Görömbei András 2009. *Nagy Gáspár*. Nap Kiadó. Budapest.
- Gróh Gáspár 2012. A búcsúzó költő jelenléte. In: Pécsi Györgyi (szerk.) *Nagy Gáspár Emlékkonferencia*. MMA, Budapest. 75 – 86.
- Hanti Krisztina 2006. *1956 Nagy Gáspár költészetében*. Hitel. 10. sz. p. 120-124.
- Heltai Bálint 2006. *Néhány mondat Nagy Gáspár költészetéről*. Hitel. 10. sz. p. 125-135.
- Jánosi Zoltán 2001. *Idő és ítélet*. Felsőmagyarország Kiadó. Miskolc.
- Jánosi Zoltán 2012. „Köbe csiszolt villám”. Archaikus és folklórtudat Nagy Gáspár verseiben. In: Pécsi Györgyi (szerk.) *Nagy Gáspár Emlékkonferencia*. MMA, Budapest. 101 – 118.
- Korzenszky Richárd 2008. *Hullámozó vizeken keresztül (Ki Nagy Gáspár?)*. Hitel. 5. sz.
- Ködöböcz Gábor 2012. „tanulom már a néma harangok szavát...”. Evangélium és esztétikum Nagy Gáspár Sárfelirat című kötetében. In: Pécsi Györgyi (szerk.) *Nagy Gáspár Emlékkonferencia*. MMA, Budapest. 87 – 100.
- Monostori Imre 1999. „Egyszer mindent az ő szemével látunk”. Magyar Napló. 5. sz. p. 48-49.
- Nagy Balázs 2007. *Biblikus motívumkör Nagy Gáspár költészetében*. Új Hegyvidék, 1-2: 80-85.
- Nagy Balázs 2012. Az istenhit jelenléte és szerepe Nagy Gáspár költészetében. In: Pécsi Györgyi (szerk.) *Nagy Gáspár Emlékkonferencia*. MMA, Budapest. 135 – 145.

Nagy Gáspár 2002. 10. 18. „...nem szabad feledNI!” *Nagy Gáspár a forradalomról, a jelentésekbe zárt életről és egy kényszerű szakításról.* Heti Válasz.

Olasz Sándor 1990. *Múlik a jövőnk. Nagy Gáspár válogatott és új versei.* Forrás. 4.

Orosz István 2012. Múzsák testvérisége. In: Pécsi Györgyi (szerk.) *Nagy Gáspár Emlékkonferencia.* MMA, Budapest. 119 – 128.

Papp Ágnes – Sebők Melinda – Török Lajos (szerk.) 2019. *Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig.* Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Pécsi Györgyi 1989. *Kibiztosított beszéd.* Új Forrás. 2. 110-111.

Pécsi Györgyi 1994. *Nagy Gáspár: Mosolyelágazás. A hallgatás könyve.* Tisztatáj, 2.

Pécsi Györgyi 2004. *Nagy Gáspár: Ezredváltó, sűrű évek.* Új Forrás, 4. sz. p. 24-32.

Pethőné Nagy Csilla 2005. *Módszertani kézikönyv.* Korona Kiadó. Budapest. Savaria University Press, Szombathely.

Rónay László 1999. szept. 19. "Szabadrabok". Új Ember.

Sebők Melinda 2018. Élményközpontú irodalomoktatás Fűzfa Balázs tankönyveiben. In: Láng Gusztáv – Pusztay János – Sipos Lajos – Vörös Ferenc (szerk.) *Élményközpont: Fűzfa Balázs 60 éves.* Savaria University Press. Szombathely.

Sipos Lajos (szerk) 2002. *Magyar nyelv és irodalom enciklopédiája.* Magyar Könyvklub, Budapest.

Szakolczay Lajos 1994. *A szeretet hajtószíja. Nagy Gáspár: Fölös ébrenlétem.* Kortárs, 12.

Szegedy-Maszák Mihály 2007. *Magyar irodalom története III.* Gondolat Kiadó.

Szénási Zoltán 2018. *Nagy Gáspár költészete és a keresztény szöveghagyomány.* Kortárs.

Vasy Géza 1989. *Kibiztosított beszéd.* Népszava.

Vasy Géza 2000. Júdásfa és maszkabál. Nagy Gáspár: A Fiú naplójából. In: V. G.: *Tárgyiasság és látomás. Versek, portrék, motívumok napjaink költészetéből*. Krónika Nova. Budapest.

Vasy Géza 2006. *Bevezetés és 12 pont Nagy Gáspárról*. Hitel.

Vasy Géza 2012. Szaltószabadság. In: Pécsi Györgyi (szerk.) *Nagy Gáspár Emlékkonferencia*. MMA, Budapest. 47 – 58.

6.2 Felhasznált források

Fűzfa Balázs 2008. *irodalom_12*. Krónika Nova Kiadó. Budapest.

Fűzfa Balázs 2011. *irodalom_9*. Krónika Nova Kiadó. Budapest.

Kerettanterv. 2020.

Mohácsy Károly – Vasy Géza 2012. *Irodalom_12*. Oktatási Hivatal.

Pethőné Nagy Csilla 2012. *Irodalom_12*. Oktatási Hivatal.

6.3 Felhasznált internetes források

(1) A 2021. májusi érettségi útmutatója: https://dload-oktatas.educatio.hu/erettsegi/feladatok_2021tavasz_emelt/e_magyar_21maj_ut.pdf (2022. december 12.)

(2) NKP - https://www.nkp.hu/tankonyv/irodalom_12/lecke_04_057 (2022. december 12.)

Babits Mihály 1910. (Nyugat 1910 / 3.) *Stilisztika és retorika a gimnáziumban, egy tantárgy filozófiája tanulók számára*. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm> (2022. december 12.)

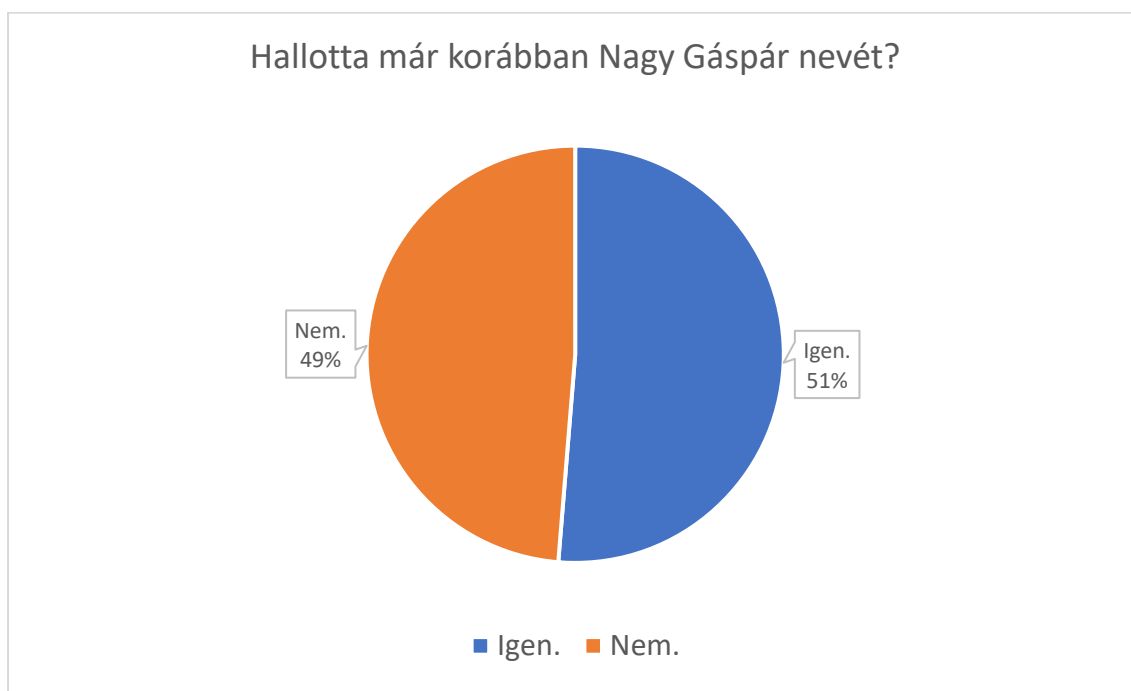
Fenyő D. György 2022. *Nagyságrendekkel kevesebb tananyagot kellene megtanítani az iskolában*. G7. <https://g7.hu/kozelet/20220926/nagysagrendekkel-kevesebb-tananyagot-kellene-megtanitani-az-iskolaban/> (2022. december 12.)

Fűzfa Balázs 2009. *Irodalomtanítás - de meddig?* Olvasáspedagógia. https://epa.oszk.hu/01200/01245/00042/fb_0902.htm (2022. december 12.)

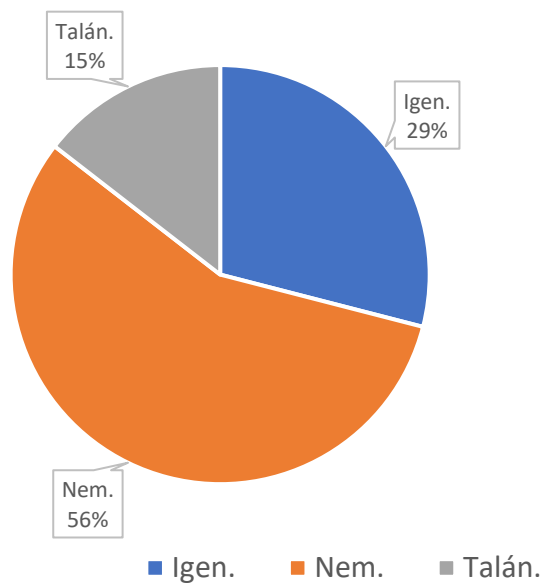
- (a) Nagy Gábor 2019. *Nagy Gáspár: Halántékdob.* MMA lexikon.
<https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/halantekdob> (2022. december 12.)
- (b) Nagy Gábor 2019. *Nagy Gáspár: Kibiztosított beszéd.* MMA lexikon.
<https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/kibiztosított-beszéd> (2022. december 12.)
- (c) Nagy Gábor 2019. *Nagy Gáspár: Sárfelirat.* MMA lexikon.
<https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/sarfelirat> (2022. december 12.)
- (d) Nagy Gábor 2019. *Nagy Gáspár: Tudom, nagy nyári délután lesz.* MMA lexikon.
<https://www.mmalexikon.hu/kategoria/irodalom/tudom-nagy-nyari-delutan-lesz> (2022. december 12.)

7. Mellékletek

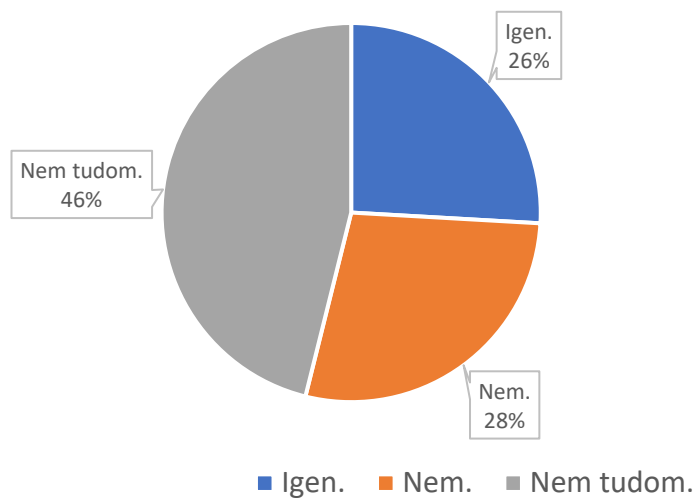
7.1 Tanári kérdőív válaszainak összesítése

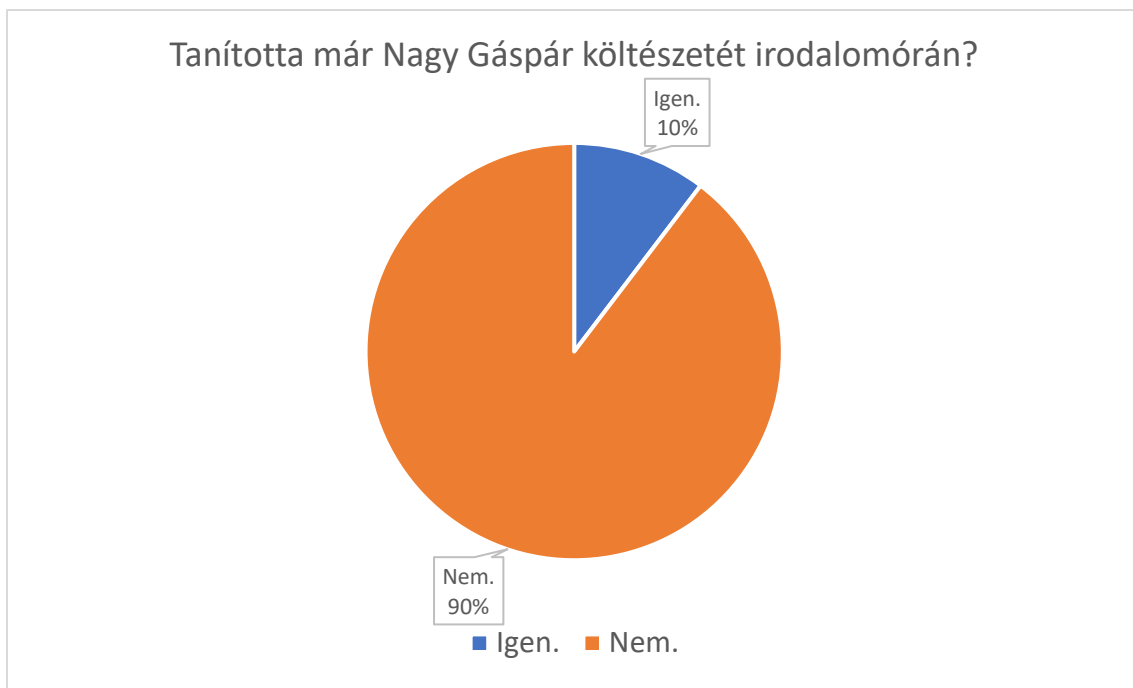

Van releváns ismerete Nagy Gáspár költészetéről?

Egyetért azzal, hogy Nagy Gáspár költészete bekerült a NAT törzsanyagába?

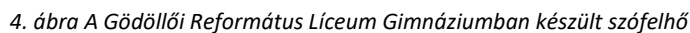

7.2 A tanórákon készített Menti-szófelhők

Írj a 20. század második feléhez kapcsolódó történelmi fogalmakat, eseményeket, személyeket!

3. ábra Újpesti Könyves Kálmán Gimnáziumban készült szófelhő

7.3 Az óraterv

Oktató: Kelemen Réka
Osztály: 12. osztály
Az óra címe: Nagy Gáspár költészete
Tematikus egység: A XX. Századi történelem az irodalomban
Az óra célja, feladata: Nagy Gáspár elhelyezése térben és időben, történelmi események felelevenítése, költészetének fő jellemzőinek általános bemutatása, két versének szövegközpontú elemzése.
Az óra fő didaktikai feladata: a kommunikációs kompetencia, a kritikai gondolkodás, esztétikai és vitakultúra fejlesztése, élményszerű szövegismertetés
Tananyagok, eszközök: laptop, PPT, internet, YouTube, Mentimeter, hangfal, kivetítő, feladatlap, források

Az óra menete

Idő	Tanári–tanulói tevékenységek	Didaktikai feladat	Munkaformák	Módszerek	Eszközök
0-2	Kortárs portrék felismerése	Ráhangolódás	Frontális	Megbeszélés	számítógép, kivetítő, PPT
2-7	Nagy Gáspár és a történelem 1. Gyűjtsük össze, milyen történelmi események játszódtak ebben az időszakban Magyarországon! Ötleteitek megosztásához használjátok a telefonotokat! Írjátok be a telefonotok keresőjébe a dián látható webcímet és a kódot! Ezután már el is tudjátok kezdeni szerkeszteni a közös szöveghőnket!	Előzetes ismeretek előhívása, felelevenítése, aktivizálás	Frontális	Megbeszélés, kérdeve-kifejtő	számítógép, kivetítő, PPT, internet, menti.com

7-14	Nagy Gáspár és a történelem 2. Mindenkinek kiosztok egy rövid idézetet Nagy Gáspárról. Kérlek titeket, hogy olvassátok el ezeket, majd forduljatok össze négyesével és beszéljétek meg, mit tudtatok meg Nagy Gáspárról! Ne felejtsetek el néhány rövid vázlatpontot sem felírni a füzetetekbe!	Jelentésteremtés Ismeretbővítés, motiválás, munkáltatás	Egyéni, majd csoportfeladat	szövegolvasás, szövegértés, gyűjtőmunka	Idézetek (1. melléklet), füzet, toll
14-19	Feladat ellenőrzése A feladat megoldása után beszéljük meg milyen vázlatpontokat készítettetek! Majd érdekességgéppen bemutatom, hogy Nagy Gáspár vitte ki az Írószövetség koszorúját Nagy Imre újratemetésekor.	Ellenőrzés, motiválás	Frontális	Megbeszélés, tanári előadás ellenőrzés szemléltetés	számítógép, kivetítő, PPT, füzet, toll
20-30	Nagy Gáspár költészetéről általánosságban	Ismeretbővítés	Frontális	Tanári előadás jegyzetelés	számítógép, kivetítő, PPT, füzet, toll
Szünet					
1-5	Kisfilm és Nagy Gáspár: Öröknyár: elmúltam 9 éves című versének meghallgatása Nézzetek rá a versre és írjátok le az előzetes benyomásaitokat a versképről! Mire hasonlít? Mit fejezhetett ki ezzel a költő? Nézzünk meg egy részletet egy Nagy Gáspárral készített interjúból, aminek a végén elhangzik az Öröknyár: elmúltam 9 éves című verse. Mit nyilatkozott Nagy Gáspár? Milyen volt a benyomásotok róla?	Ismeretbővítés, motiválás	Frontális	Egyéni feladat szemléltetés művészi előadás szövegértés	Számítógép, kivetítő, internet, hangfal, YouTube: https://www.youtube.com/watch?v=5EC54f03vvhg (2.46 – 3.44)

6-12	Nagy Gáspár: Öröknyár: elmúltam 9 éves Cím A vers meghallgatása után próbáljátok meg megfogalmazni milyen kapcsolat van a cím és a vers között! Mit jelöl meg a címmel Nagy Gáspár? Mi lehet az „öröknyár”? Mit fejez ki ezzel a szóösszetétellel? Mit jelöl meg a cím másik fele? Szerkezet A verset két szerkezeti egységre oszthatjuk. Az utóíratra és az azt megelőző részre. Kalligrammatikus hiányleltár Kalligramma: az írásképp és a fogalmi rész együtt érvényes, egymást segíti, esetleg ellenpontoszza a versben. Nézzünk meg néhány ilyen verset! Miket írtatok fel az Öröknyár: elmúltam 9 éves című vers meghallgatása előtt? Most, hogy elolvastátok és meghallgattátok a verset változott a véleményetek? Indokoljátok meg, miért tekinthetünk a versre kalligrammatikus hiányleltárként!	Rendszerezés, ismeretbővítés kritikai gondolkodás fejlesztése	Frontális	Kérdve-kifejtő, tanári magyarázat címmeditáció szövegolvasás, szövegértés, kritikai gondolkodás fejlesztése	
12-27	Csoportmunka és a csoportmunka ellenőrzése Oldjátok meg a következő feladatokat kiscsoportban!	Gyakorlás, rendszerezés	Csoportmunka	Munkáltatás, aktivizálás, megbeszélés	Feladatlap (2. melléklet)

27-31	Hallgassuk meg az Öröknyár: elmúltam 9 éves című vers feldolgozását. Mit gondoltok, mennyire adja vissza a feldolgozás a vers hangulatát? Sikeresnek érzitek ezt a feldolgozást?				a vers feldolgozása: <u>Hangraforgó:</u> <u>Nekünk nem szabad feledNI</u> <u>(1956 énekelt versei)</u>
32-34	Nagy Gáspár: A Fiú naplójából című vers elemzése Cím Mit fejez ki a cím? Kire utalhat? Miért van nagybetűvel írva a „Fiú”? Milyen előfeltételezéseitek voltak a cím alapján?	Ismeretbővítés, gyakorlás, rendszeresítés, motiválás	Frontális	Megbeszélés, kérdve-kifejtő címmeditáció	Kivetítő, Laptop, PPT, vers, füzet
35-38	A vers szerkezeti egységeinek megbeszélése. Csoportfeladat Társaitokkal forduljatok újra össze és a megbeszéltek szerkezeti egységeit próbáljátok meg értelmezni, retorikai eszközeit, kulcsfogalmait megtalálni!	Munkáltatás, aktivizálás	Csoportmunka	szövegolvasás szövegértés. szerkezeti egységek tagolása megbeszélés	A vers szövege.

39-48	Szerkezet közös megbeszélése Mit jelent a következő idézet: „... és a csillagos estben ott susog immár harminc / évgyűrűjével a drága júdásfa”? Milyen motívumokat/szimbólumokat ismertek fel ebben? Indokoljátok meg a válaszaitokat! Júdás képek Nézzünk meg két ábrázolást Júdásról. Ki tudná felidézni a történetet, amit megörökített a festmény? Milyen fogalom, tevékenység kapcsolódik a Júdás névhez? Mit gondoltok kívül azonosíthatták a 20. század végén a versben szereplő Júdást? Miért? Minek lehet a szimbóluma a maszkabál? Soroljátok fel a bibliai utalásokat a versből! A versben a bibliai intertextusok, illetve a jelenkori szóhasználat váltják egymást. Milyen hatása van ennek?	Közös verselemzés, ellenőrzés	Frontális	Kérdve-kifejtő szemléltetés hermeneutikai értelmezés kritikai gondolkodás fejlesztése	PPT
49-60	Kérlek töltsétek ki a következő kérdőívet! Reflexiók megosztása, egy-egy gondolat kiemelése.	Reflektálás Reflexiók írása	Megbeszélés	Megbeszélés	Kérdőív, PPT

1. melléklet – Nagy Gáspár és a történelem 2. – Idézetek

A. Hatévi megfigyelés után tömör jellemzés készült róla: "A BRFK III/III osztály adatai szerint alaposan gyanúsítható ellenséges írói tevékenység kifejtésével, antimarxista nézetek terjesztésével, ellenséges célzatú illegális csoportok létrehozásával. Tevékenysége népköztársaságunk államrendje ellen irányul, elsősorban ideológiai és kulturális területen a fellazító politikában nyilvánul meg." - idézi a Történeti Hivataltól kapott anyagot: "(„...nem szabad feledNI!” Nagy Gáspár a forradalomról, a jelentésekbe zárt életről és egy kényszerű szakításról. Heti Válasz. 2002. 10. 18. 42.)

- B. „1956-ban, a forradalom napjaiban apja és nagybátyja a Szabad Európa Rádiót hallgatta. „Éreztem, hogy valami nagy dolog történik. AZ igazi élmények november 4-én kezdődtek, amikor megindult a nyugati határ felé a menekültáradat, s többen nálunk kértek éjszakai szállást. Jöttek gimnazisták, egyetemisták, akik meséltek a budapesti eseményekről, a Corvin közről, a Práter utcáról, a harcokról, a Molotov-koktélok hasznáról. Hétévesen ittam minden szavukat. Két évvel később a Vas megyei napilapban egy kis hír tudatta, kivégezték Nagy Imrét és társait. Nagymama megjegyezte: a jó Isten megbünteti őket.” („...nem szabad feledNI!” Nagy Gáspár a forradalomról, a jelentésekbe zárt életről és egy kényszerű szakításról. *Heti Válasz*. 2002. 10. 18. 41.)
- C. „A második szál, ami a forradalomhoz köt, Pannonhalma. Amikor ’63-ban a bencés gimnáziumba kerültem, sokan suttoztak arról, milyen retorziók voltak a forradalom emlékének ápolásáért, merthogy a diákok gyertyát gyújtottak ’60-61-ben november 4-én. Hallottam arról is, hogy Söveges Dávid igazgatót miként verték félholtra ’57-ben, mert nem volt hajlandó kiadni a forradalomban részt vett diákokat, mondván, Pannonhalma se a nyilasoknak, se az oroszoknak nem nyitott ajtót.” („...nem szabad feledNI!” Nagy Gáspár a forradalomról, a jelentésekbe zárt életről és egy kényszerű szakításról. *Heti Válasz*. 2002. 10. 18. 41.)
- D. „Nagy Gáspár 1985 márciusáig dolgozott írószövetségi titkárként. Ekkor kellett távoznia a Nagy Imréről az Új Forrás 1984/5-ös számában megjelentetett Öröknyár: elmúltam 9 éves című verse miatt, melyben Nagy Imre tisztességes eltemetéséért és gyilkosainak néven nevezéséért emelt szót. 1986 júniusában pedig a Tiszatáj szerkesztőségét váltották le A Fiú naplójából című verse miatt. Ez a verse tiltakozott a forradalom elárulása ellen, s felmondta az értelmiség és a hatalom 1956 után kötött kompromisszumát.” (Görömbei András: Nagy Gáspár életrajz <http://nagygaspár.hu/honlap/eletrajz/>)

2. melléklet – Kérdések a vers elemzéséhez

B. Öröknyár: elmúltam 9 éves

- 1) Milyen retorikai eszközöket találsz a versben? Állításod indokold meg! Mit fejez ki ezek által Nagy Gáspár?
- 2) Idézd fel korábbi tanulmányaidból, hogy ki állt ki a holtak eltemetésének fontossága mellett! (Ha szükséged van segítségre nézd meg az első padra kihelyezett, félbehajtott lapok egyikét!)

A lapon a következő idézet található:

„Hát nem megvonta két testvér közül Kreón
A másiktól, mi egyiknek kijárt, a sírt?
Eteoklészt, mint mondják, jog s törvény szerint
A föld göröngyével takarta el, hogy őt

Az alvilágiak közt várja tisztelet.
De Polüneikészt, mert elhullt veszett ügyért,
Ilyen parancs fut szét a város népe közt,
Hogy eltemetni, sem siratni nem szabad,

Hagyják, heverjen ott megkönnyezetlenül,
A dögmadár kívánatos zsákmányaként.
A jó Kreón ilyen parancsot osztogat
Neked s nekem - nekem! ki kell ezt mondanom!
-,
S mindjárt jön is, hogy kik még nem tudják
talán,
Azok saját szájából hallják meg s vegyék
A tiltó szót szivükre, mert ki megszegi,
Nyilvánosan fogják azt megkövezni majd.

Ez így van, és most megmutathatod, ki vagy,
Derék ősokhöz méltó, vagy hitvány utód.
(...)
én őt el fogom
Temetni, én ha ezt teszem, meghalni szép.
Mint kedves akkor kedvesemmel fekszem ott
A jámbor bűn után, hiszen sokkal tovább,
Mint itt fenn, kell az Alvilágban tetszenem.
Mert ott lenn fekszem majd örökre. Ám ha te
Inkább szegülsz az istenekkel szembe, menj!”

- 3) Figyeld meg az utóiratba foglalt részt!
- a) Mit fogalmaz meg ebben a részben a költő?
 - b) Milyen számban és személyben íródott?
 - c) Milyen rímet ismersz fel ebben a részben?
 - d) Miért van nagybetűvel írva a „NI”? Mire utal ezzel?

7.4 Az óratervhez készített PPT:

1. dia

2. dia

GreCsó Krisztián

Darvasi László

3. dia

Lackfi János

Varró Dani

4. dia

Tóth Krisztina

Závada Péter

5. dia

Nagy Gáspár

6. dia

Nagy Gáspár

Bérbaltavár, 1949.
május 4. – Budapest,
2007. január 3.

7. dia

Nagy Gáspár és a történelem

8. dia

1989. június 16-
án, Nagy Imre
újrategemetésekör
az Írószövetség
koszorúját Cseres
Tibor elnökkel
Nagy Gáspár
helyezte el a
síron

9. dia

„közvetlen politizálás, a közösségi felelősségvállalás, a közéleti elkötelezettség, a nyílt szókimondás”

„verseiben mindig nyíltan vállalja önmagát, erkölcsi, politikai, világnézeti véleményét”

10. dia

„Nagy Gáspárnak egyik legnagyobb tette, hogy világosan kimondta: Nem szabad feledni! Soha nem szabad feledni, és főleg az igazságot nem szabad elfeledni, és nem szabad kimondatlanul hagyni.”

11. dia

Fő motívumai:

12. dia

Nagy
Gáspár:
Öröknyár:
elmúltam 9
éves

<https://www.youtube.com/watch?v=5EC54fo3vHg> (2.46 – 3.44)

Öröknyár: elmúltam 9 éves

a sír

NIncs sehol

a sír
a test

a gyilkosok

se I T T

NIncs sehol

a test
a csont

se O T T

a gyilkosok

NIncs sehol

a csont

(p. s.)

egyszer majd el kell temetNI
és nekünk nem szabad feledNI
a gyilkosokat néven nevezNI!

(1983)

13. dia

Hallgassuk meg a vers egyik feldolgozását!

Hangraforgó: Nekünk nem szabad feledNI (1956 énekelt versei)

16. dia

Nagy Gáspár: A Fiú naplójából

- Cím
- Szerkezet

... és a csillagos estben ott susog immár harminc
évgyűrűjével a drága júdásfa: ezüstnyár rezege
susog a homály követeinek útján s kitünteti őket
lehulló ezüst-tallérokka! érdemeik szerint illón...

...és ha jön a nyüzszítve támadó gyávaság
a rémület hókuszpókusza? – akkor eljönnek ablakod
alá a szegényes alkuvások vénei-iffjai mint mindenre
elszánt hittérítők s beárad a dögszag: a teletömött
gyomor békessége meg az ígérekkel megtelt szemek
tőcsafénye és fénytelen homálya...

...csupán el kéne hinned... de nem hiszed hogy éppen
ők jöttek-szöktek el a maszkabálból hogy éppen ők
azok a független kutyák kik ideológiamentes csontokon
tökéletesítik a fölösleges morgást-harapást...

...nem tudom meg hogyan viselem tartosan a szegyet
hogy együtt néztük ugyanazt az eget folyót hangyafészket
és másképp vert a szívem másért pirultam el
másért szorult ökö!be a kezem és másképp láttam
ugyanazt a fát ezüstlő éveinkkel sújtva súlyos emlékek
alatt recsegni-ropogni-hajladozni büszkén –
de ha több szegyet is társul velem akkor is csak így
mondhatom: míg a szem él látni kell fele-Barátaim!...
(1981- 1986)

17. dia

18. dia

Reflexió

<https://forms.gle/m4cAqAH48hqQHVmb6>

